

B

E c o n o m i q u e

BEGRÄNSAD EFTERSÄNDNING

Vid definitiv flyttning återsänds
försändelsen med nya adressen på
baksidan (ej adressidan).

NORDISKA KULTUR- LANDSKAPSFÖRBUNDET

Returadresser:

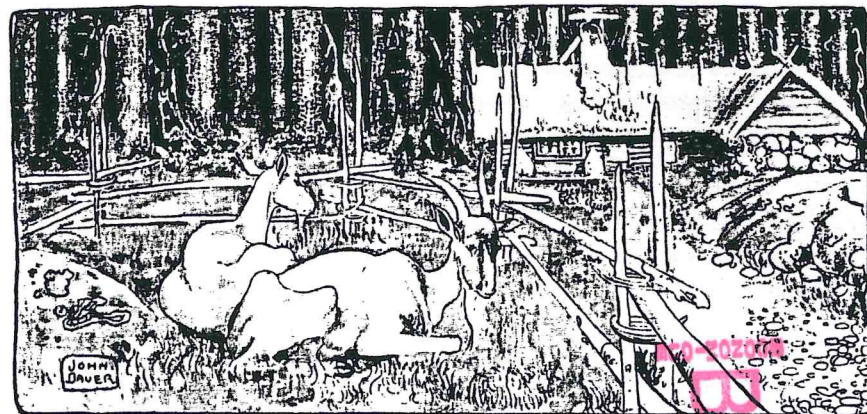
SVERIGE
Anders Holmstedt
c/o Hälsinglands museum, Storgatan 31,
S-824 30 HUDIKSVALL

NORGE
Steinar Sørli, Fylkesmannen i Hordaland,
Postboks 7315
N-5020 BERGEN.

DANMARK
Anders Myrtue, Tarupvej 4,
DK-5210 ODENSE.

Palautukset:

FINLAND
Liisa Eerikäinen, Vipunenvägen 14,
SF-00610 HELSINGFORS

De hade gjort en inhägnad där djuren fick beta.

INTRESSERAD ? Ekologi och landskap

IALE, International Association for Landscape Ecology,
ordnar en konferens på temat **Europas landskap - utveck-
ling och förändring** den 30 juni - 2 juli i Stockholm och den
3 - 6 juli i Tartu, Estland, 2000.

Exkursioner ingår i konferensen och erbjuds också efter
konferensen.

Kulturlandskapet är resultat av tusentals år av mänsklig
aktivitet. Landskapet är dynamiskt och befinner sig i
förändring. Det är ett resultat av människans samverkan
med och inverkan på naturliga processer. Takten i föränd-
ringen har blivit allt snabbare.

Konferensens teman blir teoretiska och socio-ekonomiska
aspekter, landskapsförändringar samt skötsel och restaure-
ring av landskap, fördelat på

- teoretiska aspekter på landskapsmönster och processer, modellering
- socio-ekonomiska aspekter på ekonomin i Europas landskap
- förändringarna i landskapet med anknytning till övervakning
- utformning av framtidens landskap
- skötsel och restaurering av landskap för bibehållande diversitet
- ekologisk restaurering av naturvårdsområden
- ekologisk ingenjörskonst i jord- och skogsbruksområden
- restaurering av sjöar och vattendrag
- kust och skärgårdslandskap
- urban ekologi.

Viktiga Deadlines

1 februari	tidig anmälan
1 maj	andra annonseringen
1 maj	betalningsfrist för tidiga anmälningar
15 maj	sen anmälan

Kostnader

Deltagaravgift	tidig 400 EUR	sen 450 EUR
IALE medlemmar	350 EUR	sen 400 EUR
Studerande	tidig 200 EUR	sen 250 EUR

Efterexkursion	i Estland	350 EUR
	i Sverige	550 EUR

Sekretariat

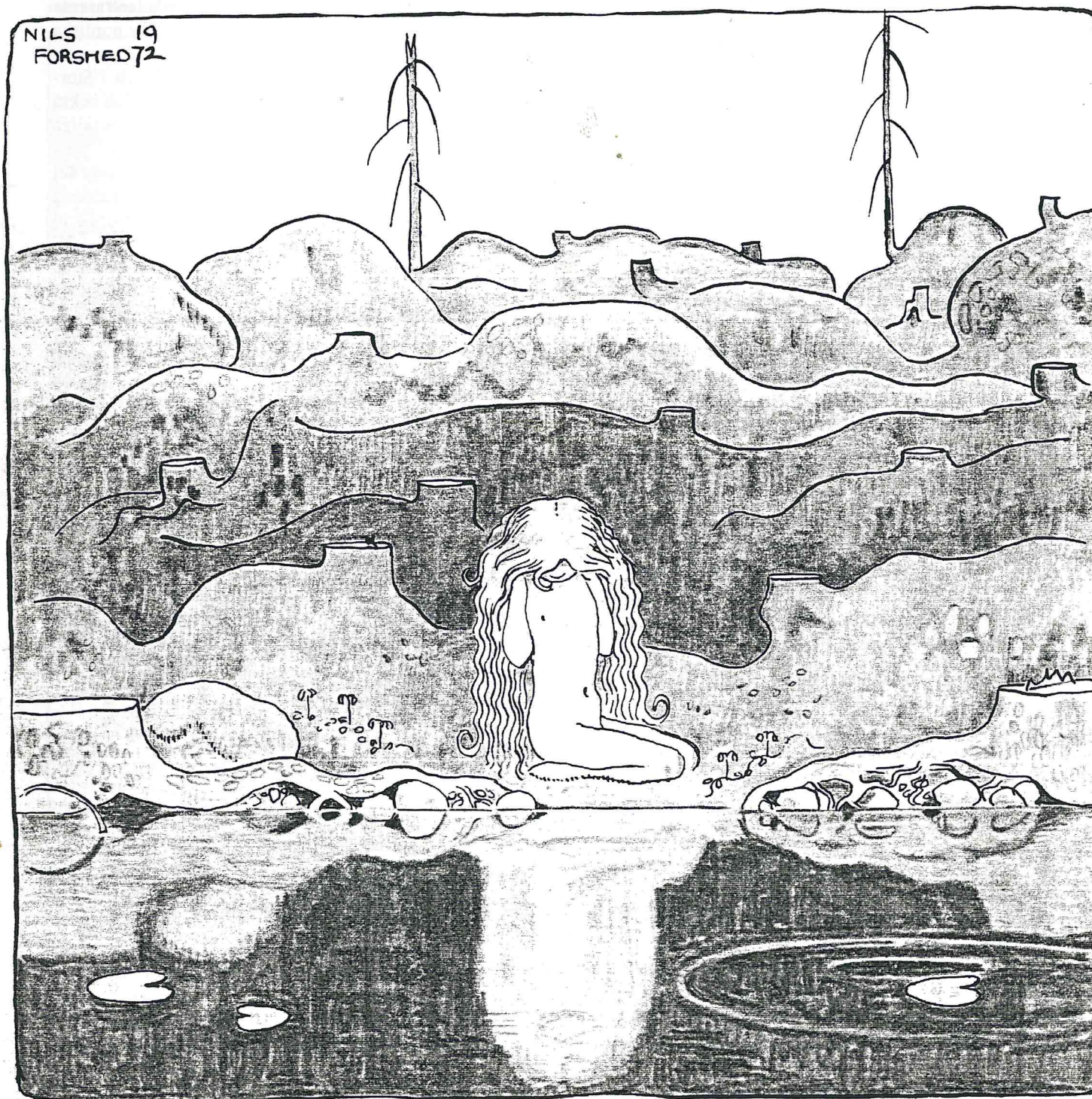
Tel +372-7-375819, +372-7-375826 Fax +372-7-375826
E-mail iale@geo.ut.ee
Professor Ulo Mander, Universitetet i Tartu, Estland

NORDISKA KULTUR-
LANDSKAPSFÖRBUNDET

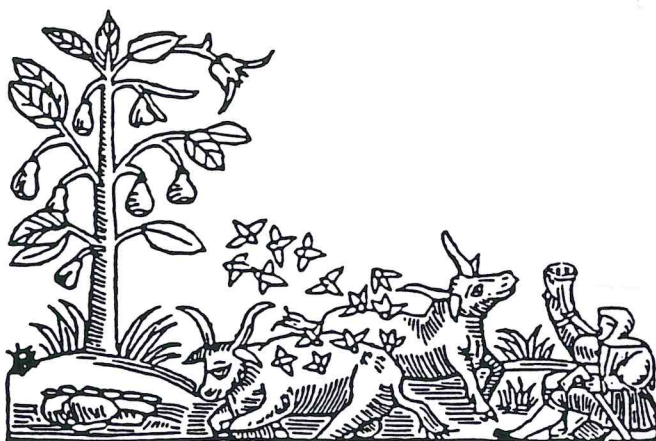
LOMMEN

26 * December 2000

Ett gammalt hygge och ett nytt gott år

NORDISKA KULTURLANDSKAPSFÖRBUNDET

Detta nummers omslagsbild kanske några tror sig känna igen. Är den inte stulen från Svenska Naturskyddsföreningens kampanj från förra året och som kallades "Rädda skogens liv"?

Så är det inte! För en gång är det inte LOMMEN som gör "bildcitat". Har någon varit ute och lånat är det Svenska Naturskyddsföreningen, eller kanske mer rättvist reklambyrån Romson, som föreningen anlitat för kampanjen.

SNF:s annons med uppmaningen "Rädda skogens liv" var årets bästa dagspressannons under 1999. Den 6 april 2000 belönades SNF:s annons med reklambranschens guldägg. Bilden med John Bauers Bild av lilla Tuvstarr som sitter och speglar sig i tjärnen framför ett kalhygge har varit symbolen i en kampanj med syfte att stoppa all avverkning av naturskogar i Sverige.

Hur väl vald symbolen egentligen varit återkommer vi till i en särskild artikel. Här vill vi istället hylla den som egentligen borde ha hyllats vid guldäggsutdelningen i Globen den 6 april, nämligen vännen Nisse Forshed, som 1972, i nr 3 av tidningen SKOGEN, fick idén publicerad. När Lommen påminner Nisse om förhållandet berättar han att han då till varje nummer gjorde en liten bildkommentar till någon aktuell fråga inom skogsbruket. Nisses text till Tuvstarr var: "Folk vill inte ha kalhyggen - de anser att skogar ska se ut som på John Bauers bilder. Så låt oss då revidera sagorna och göra dem mera verklighetstroga."

I nummer 25 och med fortsättning i nr 24 hade vi en litterär tävling där det gällde att identifiera en bok och en författare med hjälp av ett textcitat och en illustration av konstnären Eric Palmquist. Först att ge rätt svar var Marianne Dalemar i Mölndal. "Det måste väl vara

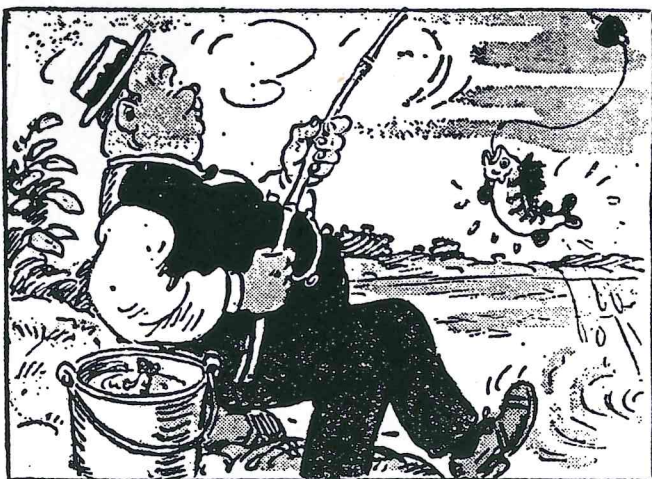
Rasmus på luffen av Astrid Lindgren", skrev hon. Det måste det! Marianne belönades med förbundets senaste bokutgåva; "Husdyr og landskab. Kulturlandskabets husdyr og bevaring af gamle landracer i Norden".

Boken är utgiven genom Dansk Landbrugsmuseum, Gl. Estrup, DK-8963 AUNING. Den kan köpas därifrån för 95:- DKR inklusive moms + porto. Vid köp av minst fem stycken är priset 70:- DKR.

Husdyr og landskab omfattar 120 sidor och är mycket innehållsrik. I 16 avsnitt presenteras de gamla lantraserna och hur de och deras landskap bevaras i de olika nordiska länderna. Som en jämförelse presenterar Lawrence Alderson arbetet vid Rare Breeds Survival Trust i Storbritannien. Som relief åt framställningen behandlas också vad arkeologiskt benmaterial kan berätta om våra tidiga husdjur och hur husdjuren behandlats i bildkonsten.

Vi ser fram emot den recension Marianne inte sagt nej till att skriva om boken. Kanske återkommer vi också med någon tävling av liknande karaktär, där bild och ord kan kopplas samman med kulturlandskapet.

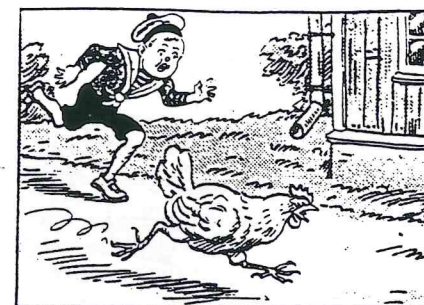
Apropå gamla lantraser så berättade vår sekreterare en söt historia från livet på landet då hon som representant för Julita, Sveriges lantbruksmuseum, var och hämtade svart-höns till museet från den gård där de upptäcktes. Cristina var lite orolig för bemötandet. Men alla var så tacksamma för att de nu kunde bli av med några av de mest besvärliga av de älskade hönsen. Vissa hade nämligen egenheten att flyga upp och värpa i husens hängrännor.

Axel Bäckström var åren 1906-1914 med i det sk Fiskargänget, som höll till på Runmarö i Stockholms skärgård. Ibland speglades fiskeintresset i teckningarna. Denna fanns i Vårt Hem nr 49, 1948.

RULLE RUSTIBUS

Ägg i mössan, från Vårt Hem, nr 49, 1934

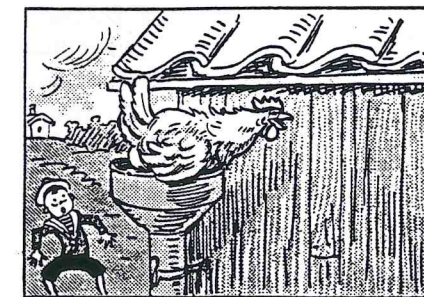
Den hönan, hon var inte snäll, svår var hon att få in en kväll.

Högt upp på taket flög hon strax med mycket kackel, skrik och flax.

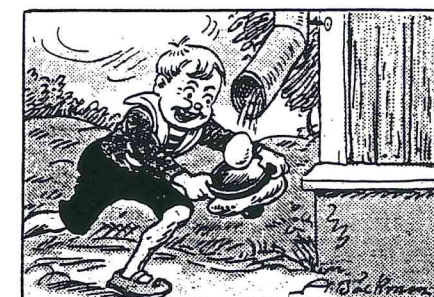
Hon stuprörstratten såg och: »O», hon skrek, »det var ett trevligt bo!»

Men, tänk vad Rulle då fick se ett ägg hon värpte ett, tu, tre.

I blinken tänkte Rulle då: »Här gäller det att passa på.»

Han under rännan mössan höll och ägget höll när ned det föll.

Så kom vi då osökt åter till Axel Bäckman, skaparen av Påhittiga Johansson, som vi mötte i förra numret av LOMMEN. Nu som tecknare av Rulle Rustibus, vars äventyr med familjens höns kan skådas här ovan.

Bäckström föddes någonstans i Norrland något år efter 1870. Han gick i skola i Härnösand. När han var 16 år flyttade han till Stockholm där han började i Tekniska skolan. Senare gick han på Konstakademien. Anlagan för teckning gjorde att han redan som 18-åring blev medarbetare i den nystartade (1889) skämttidningen Kasper. Via tidningen Allt för Alla kom han till Vårt Hem där hans serie om den jovialiske Johansson och hans familj också repriserades en rad år efter Bäckströms död 1941. Serierna har även publicerats i Norge.

Johansson, hans Karolina, svärmor och Rulle Rustibus tecknades med sällsynt blid humor. Kulturlandskapet är återgivet med en kärleksfull exakthet. Läsarna älskade Påhittiga Johansson och Rulle Rustibus. Bäckström hade emellertid svårt att slå mynt av populariteten. Serietecknandet fyllde dagarna och gav bara medel för direkta behov. Någon gång kunde han ha arbetat undan så han kunde måla ett porträtt eller ett landskap i olja. Stundom kunde han också koppla av med det kära fisket.

På grund av trängsel på dessa sidor missade vi i förra numret presentationen av författaren till den mycket läsvärda artikeln om "Sirtjörn og komule". Jag hoppas att även de som inte har danska som modersmål gav sig ro att ta den till sig. Den ger en lågmäld, men så otroligt fin skildring av mekanismerna bakom landskapets förändring.

Erik B Oksbjerg blev forstkandidat 1945. Senare fick han en tjänst som laborator eller biträdande professor vid Kungliga Skogshögskolan i Stockholm. Jag förknippar hans namn med många av de skogsvetenskapliga uppsatser jag stötte på då jag själv bedrev skogliga studier åren runt 1960. Under flera år var han sedan föreståndare för Skovskolen i Nøtbo nära Hillerød. Som så många andra visa personer är han numera pensionist.

Artikeln "Sirtjörn og komule" är hämtad ur hans bok "Naturbegrebet", Köpenhamn 1977.

Årsmötet 2000 med föreläsningar och exkursioner var en succé. Allt var så flott och bortåt 100 deltagare som bara njöt av allt det vackra, allt det goda och allt det kloka. Vi glömmer inte Vega och ea.

Nu närmar sig nästa möte, som har Skagen som träffpunkt. 1990 sågs vi i Uddevalla - motsatta ändan av Skagenrakan över Kattegatt. Det är på tiden att vi bekantar oss med allt som finns på andra sidan. Kerstin Olson kan visa vägen.

Det blir 10-12 augusti 2000 som vi ses i Skagen.

Till sist en uppmaning inför det nya året. Glöm inte betala in årsavgiften då inbetalningskortet kommer. Den behövs så väl. Dessutom behöver vi nya medlemmar och unga medlemmar. Unna också andra allt det trevliga som Nordiska kulturlandskapsförbundet står för.

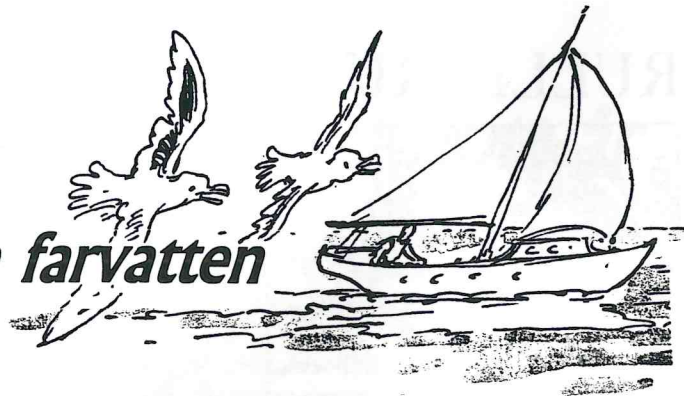
Rekvirera 'vervebrosjyrer' och äldre nummer av LOMMEN från respektive länders kontaktpersoner och använd detta för att skaffa nya medlemmar. Ha de' gott!

Kerstin Olson

Blå Skagerrak

På kryss i historiska farvatten

Blå Skagerrak är ett projekt med syfte att lyfta fram Skarrak- och Kattegattkustens kulturella särart, bevara och visa upp viktiga delar av kustens hembygdshistoria och berika båtturistens möte med den svenska Västkusten. Dessutom var ambitionen att skapa underlag till nya arbetstillfällen för den bofasta befolkningen, att uppmuntra till entreprenörskap i småskalig form.

Konkret skulle projektet mynna ut i ett 40-tal pedagogiska kulturmiljöer, insatser för vård och bättre tillgänglighet, informationsskyltar på varje utvald plats, en "resehandbok" samt web-site på Internet. All information på svenska, engelska och tyska.

Hur gick det?

1996 startade projektet med pilotprojektet Segelresan. Detta innebar en inventering och ett urval av relevanta källor och arkiv samt ett inledande arbete med att skapa ett kontaktnät och dra upp riktlinjerna för det kommande projektet Blå Skagerrak.

1997 inleddes inventeringar per båt tillsammans med kustens hembygdsföreningar och lokalkunniga. Redan detta år stötte vi på oväntade och mycket intressanta kustföreteelser. Samtidigt fortsatte arkiv- och litteratursökning.

1998 strukturerades allt källmaterial ortsovis och ämnesmässigt för att ge ett bra underlag till miljöurval. I ämnesurvalet ingår bland annat förhistoriska segelleder, tolkade efter rösestråk i skärgården, bosättningsområden från olika tider, industrilämningar från 1700- och 1800-talen (produkter av sill var under en tid Sveriges andra huvudsakliga exportvara!), kulturlandskap av olika slag, fyr- och lotsplatser, labyrinter, "döingerösen", öde begravningsplatser och maritima ristningar. Som en röd tråd går den gamla segelleden med kända - idag öde - hamnar från 1500- och 1600-talen.

1999 gick till historien som seklets regnigaste och blåsigaste. Sommaren kom till Västkusten först under andra halvan av juli, men sedan varade den så mycket längre, ända fram till början av oktober.

Inventeringarna i fält fortsatte, även i form av marin- arkeologiska stickprov vid ett antal av miljöerna. Dessutom genomfördes en översiktlig dokumentation av det maritima ristningsbeståndet. För övrigt arbetade projektgruppen intensivt med markägasrättstillstånd, röjningslag och samråd med hembygdsföreningar och kommuner samt att ta fram informationsmaterial.

Blå Skagerrak år 2000 och framåt

En kulturhistorisk segelled baserad på 55 fina och vårdade kulturmiljöer från Göteborgs södra skärgård upp till norska gränsen har tagits fram. På alla dessa finns minst en informationsskylt i A1-format, illustrerad, färglagd och med översättning på engelska och tyska. Dessutom finns en liten skrift med lättillgänglig information om Västkustens kulturhistoria och alla de skyltade platserna.

En web-site, i svensk, engelsk eller tysk variant, med foton från miljöerna öppnades i april.

För kommunerna gäller det att nu ta hand om och dra nytta av segelleden i programverksamhet, turism och skolundervisning.

Och för den enskilde att använda miljöerna, både rekreativt och kreativt!

Resultatet för oss på Bohusläns museum är nya kunskaper och hittills okända sammanhang, något vi kommer att utnyttja och fördjupa framöver.

Maritimt kontaktnät

Vi har utvidgat vårt maritima kontaktnät. Flera hembygdsföreningar har delat med sig av mycken kunskap om "deras" kustavsnitt. Andra föreningar har stått oss bi med både kunskap och samarbete, liksom enskilda eldsjälar som forskat i "sin" ös historia.

Med miljöerna i Göteborgs skärgård har vi haft ett nära samarbete med Göteborgs Stadsmuseum. Vi har också haft utbyte med andra kustprojekt som de norska Kystkultur og grensen och Kontaktnett Skagerrak och de svenska Skärgårdsriket Kungälv, Levande Skärgård och Leader II-projekt Kulturturism.

Det idémässigt mest näraliggande kustprojektet är Kung Valdemars Segelled längs östkusten och Finland och som vi haft givande diskussioner med. När det gäller det praktiska

samarbetet har Västkuststiftelsen haft en viktig roll i projektet. Drygt hälften av de 55 miljöerna är naturreservat eller ingår i områden förvaltade av stiftelsen. Samtliga kustkommuner har också med glädje ställt upp med personal och engagemang.

Anställningar och arbete

Långt fler än beräknat har anlitats under projektets gång. Utom tillsvidareanställd personal på Bohusläns museum har fornvårdstekniker, formgivare, personal för inventering, registrering, arbete med röjning och vård etc kunnat ges ett stort antal dagsverken.

Vi kan också räkna med en ökad framtida sysselsättning i form av små lokala företag, som helt eller delvis stöder sig på Blå Skagerraks miljöer. Flera personer - från norr till söder - kommer att utveckla guidningar. Bland dessa finns sådana som redan nu har sjötaxiverksamhet och som ser en möjlighet till breddning.

Det finns också planer på resroutesamarbete mellan olika vandrarhem. En sjötaxi hämtar gäster, kör dem till en sevärd ö som de korsar på lånade cyklar, får en mer detaljerad historia av "reseledaren", äter skaldjurssupé och körs med en annan mötande båt till nästa vandrarhem.... ....här finns möjligheter till en lång kedjereaktion! Idén med eskaderseglingar har också tagits upp och kommer troligen att bli årliga inslag.

Inom projekt Kulturturism har man utbildat särskilda övårdar som kan ta emot grupper och guida. Idéerna är många och entusiasmen stor. Småskaligheten i Blå Skagerrak - försiktig vård med sikte också på naturvärdena - har slagit väl ut.

Välkomna till Blå Skagerrak!

Sammanfattningsvis har projektet nått de uppställda målen. Det har blivit väl mottaget. Positiva effekter för arbetsmarknaden kan förväntas. Tack vare de nya kunskaper som tillförts planeras nu flera nya maritima knutna projekt. Vi på Bohusläns museum är mycket nöjda med det nu avslutade projekt Blå Skagerrak.

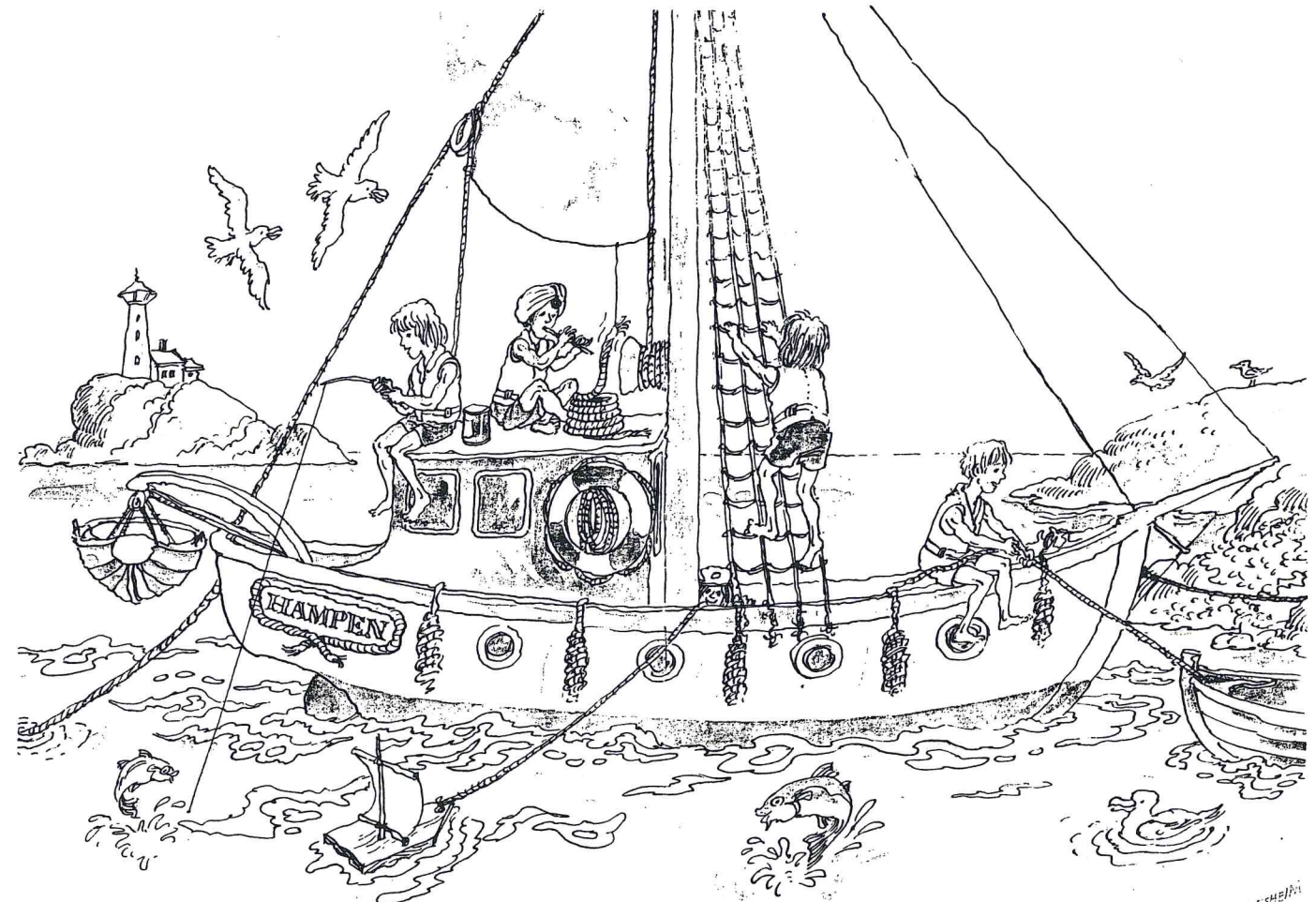

Bild ur Mitt skip er lastet med ...
Teckning: Egil Torin Naesheim för Norges husflidslag.

Årsberättelse för verksamhetsåret 1999

Årsmötet 1999

Det här året var det Finlands tur att arrangera årsmötet, som ägde rum i Skärgårdshavets nationalpark och biosfärområde. Deltagarna, 45 i antal, fick en fantastisk resa från Aura å i Åbo och längst ut i ytterskärgården till det hedartade Jurmo. Från fastlandet och innerskärgården mot ytterhavet, från hemland, holmar, öar ut till skären. Den speciella kultur med långt driven självhushållning som präglat Skärgårdshavet tydliggjordes för deltagarna, bland annat genom ett fantastiskt besök på Brunskär där vi inkvarterades i hönsbarn och stuga och serverades en middag som slår det mesta, trots att ön aldrig elektrificerats.

Första dagen hölls ett spännande seminarium på Sjölä forskningsstation. Deltagarna fick en presentation av Skärgårdshavet och ett nordiskt perspektiv på problemställningarna som avfolkning och minskad hävd innebär i våra skärgårdar. Den ökade turismen kan ses som både ett hot och som en möjlighet till fortsatt verksamhet i skärgården.

Årsmötet hölls på Kasnäs i Naturrum Blåmusslan. Där deltog 41 medlemmar. Hedersgåvan delades inte ut detta år. Diplomen gavs till Maria Sjöberg och Elisabeth och Åke Jansson, brukare i skärgården. Forststyrelsen fick ett särskilt diplom där de tackas för hjälpen med arrangerandet av NKF:s årsmöte i Skärgårdshavet.

Under årsmötet togs åter förslaget om ett namnbyte upp och röstades igenom. Namnändringen måste enligt stadgarna godkännas vid två årsmöten och så är nu fallet. Föreningens namn har förändrats från Nordiska Förbundet för Kulturlandskap till Nordiska Kulturlandskapsförbundet (Sverige), Nordisk Kulturlandskapsförbund (Norge) och Nordisk Kulturlandskapsförbund (Danmark) samt oförändrat i Finland och övriga.

Nordiska Ministerrådet bidrog med ca. 80 000 finska mark till årsmötet.

Styrelse

Styrelsen bestod fram till årsmötet av ordförande Lisbeth Prøsch-Danielsen (N), vice ordförande Annmaj Rønning (SF), sekreterare Gunvor Gustafson (S), kassör Per Grau Möller (DK), Kurt Borella (DK), Liisa Eerikäinen (SF), Akse Østebrot (N), Geir Sør-Reime (N), Cristina Prytz (S). Styrelsens kontakt på Island är Birgitta Spúr, på Färöarna Símun Arge samt på Åland Marita Karlsson.

Vid årsmötet avgick ordförande Lisbeth Prøsch-Danielsen och ersattes av Arnold Samuelsson (S).

Övriga som avgick är Per Grau Möller, kontaktperson Danmark. Geir Sør-Reime, kontaktperson Norge. Cristina Prytz, kontaktperson Sverige. Liisa Eerikäinen, kontaktperson Finland.

För de närmaste två åren valdes Anders Myrtue, kontaktperson Danmark. Steinar Sørli, kontaktperson Norge. Cristina Prytz, kontaktperson Sverige, återvaldes på två år. Liisa Eerikäinen, kontaktperson Finland, återvaldes på två år.

Steinar Sørli valdes senare till kassör av styrelsen.

Styrelsesammanträden

Personliga styrelsesammanträden har ägt rum Allerød i Danmark den 20-21 februari 1999 samt strax före årsmötet i Åbo, samt ett konstituerande möte efter årsmötet.

Medlemsantal

Antal medlemmar redovisas i bokslutet för 1999.

Lommen

Tidskriften Lommen har under året utkommit med två nummer, 22 och 23.

Nordisk bygd

Under året utgavs Nordisk Bygd nummer 12 "Det sønderjyske kulturlandskab", från årsmötet i södra Jylland 1997.

Värvningsbroschyren

Värvningsbroschyren är färdig på alla språk och kommer att skickas ut till medlemmarna med jämna mellanrum. Broschyren är svart-vit för att man enkelt ska kunna kopiera den.

Övriga publikationer

Rapporten från seminariet "Husdjur och landskap" som hölls i Skarrildshus på Jylland 1997 är nu färdig och utskickad till deltagarna i seminariet. Den är utgiven av Dansk Lantbrugsmuseum, Gl. Estrup, som arrangerade seminariet i samarbete med NKF.

Exkursioner och kurser

NKF arrangerade en exkursion till Orkneyöarna under sommaren 1999. Med påturen var 18 medlemmar och resan var mycket lyckad. Mariella Lindén skrev ett referat om resan i Lommen nr. 25. Arnvid Lillehammer arrangerade turen och tackas varmt av förbundet.

Den 14:e kursen i "Lien och slätterängen" arrangerades i Ödenäs i Västergötland i Sverige i juli 1999. NKF är medarrangör av kursen.

Under 1999 har **NKF** yttrat sig i följande:

Angående ett nytt regionalt skjutfält för försvaret på Östlandet, Norge, Gråfjället i Hedmark. NKF har speciellt pekat på de värden som är knutna till finnbebyggelsen och det landskap som hör till.

Yttrande över Jordbruksverkets förslag till ett Nationellt program för växtgenetiska resurser i Sverige. Programmet är ett förslag till nationellt program för bevarande och långsiktigt nyttjande av växtgenetiska resurser.

Yttrande angående rapporten "Svenska industriminnen - förslag till urval och program för bevarande och utveckling av Sveriges viktigaste industriminnen", Riksantikvarieämbetet.

Övrigt

NKF har givit en intressedecklaration till ECP (European Cultural Paths) som är ett Rafaelfinansierat projekt med deltagare från fem länder, Norge, Sverige, Danmark, Tyskland och Estland. Projektet arbetar med att förmedla bronsålderns kulturlandskap.

Under den 17-19 juni 1999 hölls ett seminarium i Jokkmokk i Sverige, Samernas relation till landskapet, växterna och djuren - Samisk etnobiologi.

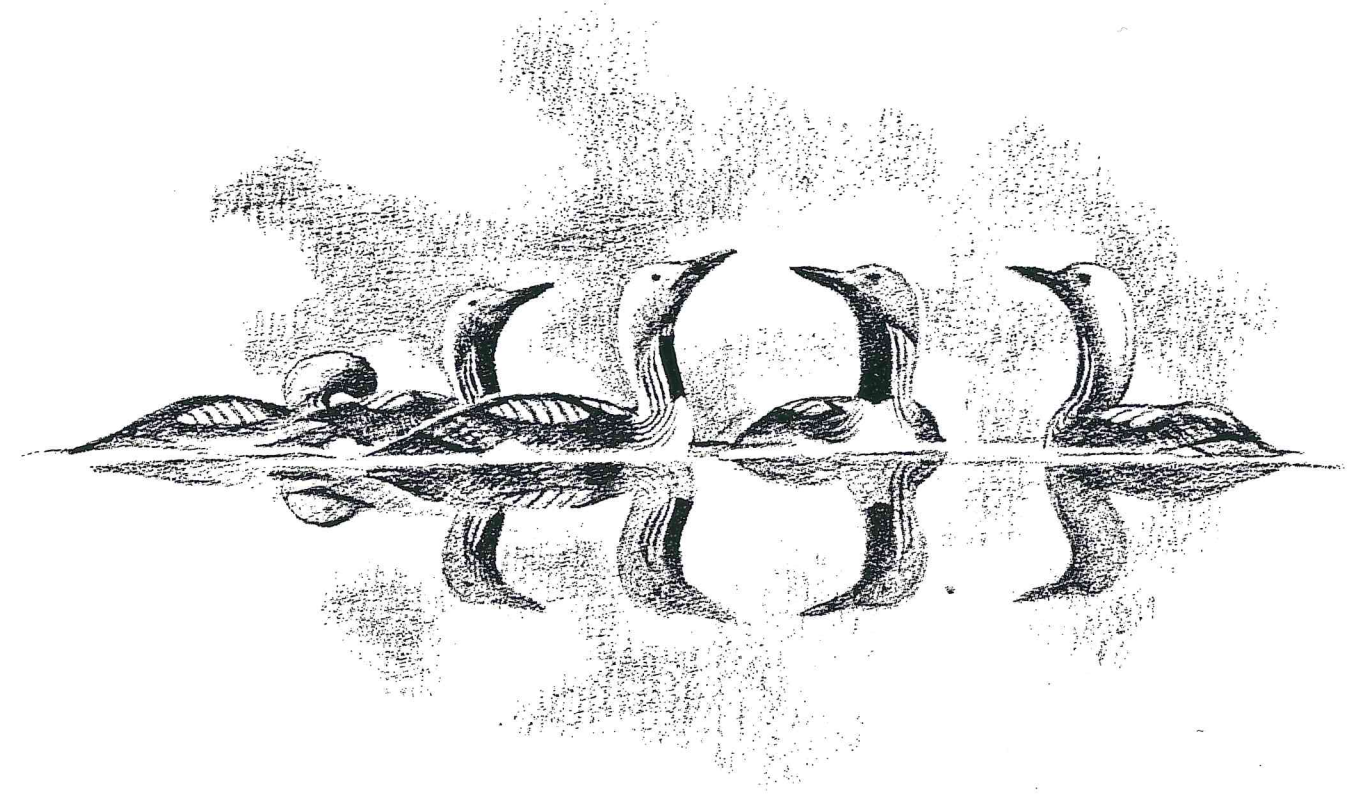
Flera medlemmar deltog i en forskarkonferens om det västnorska kulturlandskapet som hölls i Sogndal i Sogn den 10-11 oktober 1999.

Cristina Prytz

Arnold Samuelsson

Tillförordnad sekreterare

Ordförande

Någon gång samlas sjöns lommar till något som liknar konselj nere i strandviken, skrev Rolf Edberg.

Han fortsatte att fundera.

- Ornitologer talar om hotdans och revirhävdanden. Är det riktigt skulle våra politiska ledare parkeras vid stranden för att få en lektion i umgängeskunst.

Bild: Gunnar Brusewitz

Årsmöte 12 augusti 2000

Gladstad på Vega i Norge

Årsmöte 12/8 2000, Gladstad, Vega, Norge

Närvarande: 39 medlemmar.

Ordförande Arnold Samuelsson öppnade mötet genom att hälsa deltagarna välkomna och presentera sig själv. Deltagarna ansåg årsmötet vara utlyst enligt reglerna.

§ 1. Till mötesordförande valdes Lisbet Prøsch-Danielsen (N). Till sekreterare valdes Cristina Prytz (S). Till protokolljusterare valdes Christer Boethius (S) och Karl-Erik Frandsen (DK).

§ 2. Dagordningen godkändes av deltagarna.

§ 3. Arnold Samuelsson läste upp styrelsens årsberättelse för 1999. Årsberättelsen trycks i Lommen nr 26. Årsberättelsen godkändes av mötesdeltagarna.

§ 4. Information och meddelanden om arbetet 2000. Arnold Samuelsson redogjorde för styrelsens arbete under året. Flera av förbundets medlemmar har deltagit i ett symposium i etnobiologi som hölls på Julita i Sverige den 14-17 juni 2000. Symposiets tema var jordbrukets grödor i människans tjänst - etnobiologi ur agrar synvinkel. En rapport kommer att publiceras under 2001. Medlemmar har även deltagit i ett seminarium "Liv på marginalen" sommaren 2000, mer information väntas i Lommen. Svenska Skogsstyrelsen har gett ut en bok om jätteträd där NKF har deltagit som remissinstans i arbetet. Den 15:e slätterkursen har hållits vid Ödenäs, Västergötland i Sverige, NKF deltog i arrangemanget.

§ 5. Ekonomin presenterades av förbundets kassör Steinar Sørli (N). I stora drag är ekonomin god i NKF. Detta beror till del på att Nordisk Bygd nummer 12 och 13 (Hälsingland 1998, Skärgårdshavet 1999) ännu ej är tryckta. Medlemsantalet sjunker stadigt och alla medlemmar uppmanas dela ut värvningsbroschyren och hjälpa till. Vid årsskiftet hade föreningen 395 medlemmar vilket var en minskning med 30 medlemmar. Räkenskaperna bör fortsättningsvis presenteras i en valuta för samtliga konton.

§ 6. Den skriftliga revisionsberättelsen lästes upp av Arnold Samuelsson. Revisorerna Olof Stroh och Björn Molitor föreslår att årsmötet ska ge styrelsen ansvarsfrihet, med viss reservation. Revisorerna

anser att räkenskaperna inte förts med den noggrannhet som bör krävas. Styrelsen redogjorde lite utförligare för årsmötet hur det kom sig att revisorerna tvekade och varför styrelsen handlat på ett önskat sätt. Styrelsen kommer att se över sina rutiner och i fortsättningen vara ute i god tid med bokföringen. Över huvud taget kommer styrelsemedlemmarnas arbetsuppgifter att regleras och tydligare rutiner införas. Styrelsen återkommer längre fram i Lommen om detta.

§ 6b. Årsmötet godkänner och beviljar styrelsen ansvarsfrihet.

§ 7. Val av styrelsemedlemmar

Styrelsen består av ordförande Arnold Samuelsson (S), vice ordförande Annmaj Rønning (SF), sekreterare Gunvor Gustafsson (S), tillförordnad sekreterare och kontaktperson Cristina Prytz (S), kassör och kontaktperson Steinar Sørli (N), kontaktperson Anders Myrtue (DK), kontaktperson Liisa Eerikäinen (SF), Akse Østerbrøt (N), Kurt Borella (DK).

Ann Norderhaug, sammankallande i valberedningen, presenterade valberedningens förslag. De som avgår är Kurt Borella (DK), Gunvor Gustafsson (S), Akse Østerbrøt (N) och Annmaj Rønning (SF). Kurt Borella har accepterat att sitta kvar. Årsmötet valde Kurt Borella (DK), Camilla Rosengren (SF), Anna Lind (S) och Jan Morten Høglo (N). Årsmötet beslutade även att Anna Lind väljs som kontaktperson för Sverige så att Cristina Prytz kan acceptera platsen som sekreterare.

§ 8. Val av revisorer och revisorssuppleanter.

Ann Norderhaug, sammankallande i valberedningen, föreslog att årsmötet skulle återvälja de redan sittande. De har accepterat. Revisorerna är Björn Molitor (S) och Olof Stroh (S). De återvaldes av årsmötet. Suppleanter är Gerd-Birgit Tjomsland (N) och Per Grau Møller (DK). De återvaldes av årsmötet.

§ 9. Val av medlemmar till valkommittén

Mötesordförande Lisbet Prøsch-Danielsen tog över valet efter Ann Norderhaug, som inte kan föreslå valberedning. Valberedningen består av sammankallande Ann Norderhaug (N), Eiler

Worsøe (DK), Roger Svensson (S) och Marita Karlsson (SF). Valberedningen återvaldes i sin helhet.

§ 10. Medlemsavgift 2001

Kassör Steinar Sørli föreslår att medlemsavgiften skall vara oförändrad under nästa år. Årsmötet accepterade detta men gav styrelsen uppdrag att se över medlemsavgifterna, främst institutionsmedlemskapet.

§ 11. Årsmöte 2001 och 2002

Anders Myrtue berättade att man planerar att lägga årsmötet 2001 i Skagenområdet i Danmark. Tanken är att ett begränsat område ska betraktas ur många synvinklar. Vi kommer att bekanta oss med områdets geologi och historia, vi får se klitter (sanddyner), fiske och jordbruk, fåglar och konstnärer och mycket, mycket mer. Ett utförligare program kommer i Lommen.

Arnold Samuelsson berättade sedan att vi planerar att lägga årsmötet 2002 i Bråbygden och på södra Öland. Södra Öland kommer troligtvis vara ett världsarvsområde vid den tiden. Det vidsträckta Alvaret kommer att beskådas med den säregna naturen och de spännande kultur lämningar vi kan finna där.

§ 12. Övrigt

Årsmötet beslöt ge styrelsen i uppdrag att skriva ett uttalande om Vega kommun till Norges regering och kopior till de övriga nordiska länderna. Uttalandet ska peka på den säregna semidomesticeringen av ejderfåglar som pågått under lång tid i området och på vikten av att de lokala traditionerna och kunskapen lever kvar för att kulturlandskapet ska kunna bestå.

På det konstituerande styrelsemötet som följde årsmötet beslutade styrelsen välja Anders Myrtue till vice ordförande och Cristina Prytz till sekreterare.

Cristina Prytz
Sekreterare

Christer Boethius
Protokolljusterare

Karl-Erik Frandsen
Protokolljusterare

Uttalelse til

Den norske regjering

I forbindelse med Nordisk kulturlandskapsforbunds årsmøte og konferanse på Vega 9-13.8 2000 har styret og øvrige deltagere med god hjelp fra kommunen og lokale krefter forøvrig fått anledning til grundig å sette seg inn i de unike natur- og kulturkvaliteter som finnes i området, spesielt gjelder det den meget spesielle og fantastiske skjærgård med marine grundtvannsområder som omgir Vega. Dette området innehar ubetinget universelle natur- og kulturverdier hvor det er påkrevet med så vel lokale, regionale og nasjonale verne- og skjøtselstiltak for å sikre en balansert bruk av området for framtiden. I bestrebelsene etter å sikre verdiene i landskapet, naturgrunnlaget og kulturminner bør det taes særlige hensyn til tradisjonelt fiske, egg- og duntradisjonene mv.

En kombinasjon av ulike verneformer og ulike tiltak som ivaretar disse målsettinger for hele Vegas skjærgård vil støtte og ytterligere underbygge det forslag som er blitt fremmet gjennom Nordisk Ministerråd (1996) om at Norge bør nominere hele Vegaskjærgården som Verdenarvomsråde etter de kriterier som gjelder for UNESCOs konvensjon for vern av verdens kultur- og naturarv. Vegaskjærgården representerer Norden og Norge i verden når det gjelder særlig verdifulle skjærgårdslandskap med både natur- og kulturverdier.

Nordisk kulturlandskapsforbund vil herved framføre sin varme støtte for dette forslag. Forbundet ber den norske regjering vurdere å starte det arbeid og den prosess som vil kunne resultere i at Vegaøyene for framtiden oppnår å komme på Verdensarvlisten. Forbundet er av den mening at dette vil kunne være et betydelig aktivum for en positiv/bærekraftig utvikling av lokalsamfunnet på Vega.

Kalmar 15.8 2000.

Arnold Samuelsson
Ordfører

Cristina Prytz
Sekretær

I dette nummer har vi lånat en del bilder från Norges Husflidslag og Egil Torin Naesheim. Norges Husflidslag er en landsomfattende organisasjon med ca 30 000 medlemmer. Det har 400 lokale husflidslag og 19 fylkeslag. Norges Husflidslag arbeider for å fremme god norsk husflid som bygger på rik kulturtradisjon.

Steinar Sørli

Jeg ble i fjor valgt inn i styret i Nordisk Kulturlandskapsforbund, og jeg har fått tildelt vervet som kasserer. I forbundet har jeg vært medlem siden 1993, men det var mitt første årsmøte som jeg deltok på i Finland i fjor. Årsmøtet i Skjærgårdshavets nasjonalpark var en stor opplevelse, og ekskursjonen var en fin anledning å treffe andre kulturlandskapsinteresserte fra hele Norden. I år har jeg blant annet vært med å arrangere konferanse og årsmøte på Vega i Nordland.

Jeg er utdannet Naturforvalter fra Norges landbrukshøgskole (NLH) i 1997. I arbeidet med hovedoppgaven ved NLH var jeg tilknyttet Norges forskningsråd (NFR) finansierte forskningsprosjekt: "Den tradisjonelle vestlandsgården som kulturbioologisk system". Jeg ble tilsluttet prosjektet "Vestlandsgården som et kulturbioologisk system" allerede vinteren 1995. Prosjektet involverte et stort antall institusjoner og personer fra ulike fagmiljøer fra både naturfag, humaniora og samfunnsfag. Hovedansvarlig for forskningsprosjektet var Høgskolen i Sogn og Fjordane, avdeling for naturfag ved professor Ingvald Austad, i samarbeid med blant annet institusjonene Norsk landbruksmuseum, Stiftinga Havråtunet og Sogn og Fjordane fylkeskommune, Kulturseksjonen.

Modellområdet for oppgaven var gården Havrå på Osterøy i Hordaland. Det var en stor opplevelse å kunne få studere både kulturhistorie og vegetasjon i et av Norges mest bevaringsverdige kulturlandskap og kulturmiljø. Temaet for oppgaven er å dokumentere hvordan en av de siste tradisjonelle vestlandsgårdene framstår i dag i forhold til tidligere.

Min Can. Mag. grad tok jeg ved Høgskolen i Sogn og Fjordane, på linjen Landskapsforvaltning og -planlegging. Det som kjennetegner fagmiljøet ved høgskolen er den kompetanse som de har utviklet i forvaltning og skjøtsel av tradisjonelle kulturlandskap/kulturmarkstyper og kulturmiljø. På studiene ved Høgskolen i Sogn og Fjordane (HSF) ble jeg opptatt av den tverrfaglige innfallsvinkelen som en nødvendighet i arbeid med en helhetlig forvaltning av kulturlandskap og kulturmiljø. Miljøet ved HSF har også vært en inspirasjonskilde til videre studier i økologi og kulturhistorie innen faget kulturlandskap.

For å bygge opp en sterk kompetanse innen kulturforvaltning/vern har jeg valgt å ta grunnfag i etnologi og en halvårsenhet i lokalhistorie. Begge disse fagene gir innblikk i både skriftlige og muntlige kilder og hvordan disse kan beskrive viktige hendelsesforløp, forklare hendelser samt å forstå samspillet mellom kulturhistorisk utvikling og økologiske prosesser som virker i jordbruket. De humanistiske fagene som lokalhistorie og etnologi har også etter hvert fått en større betydning i miljøvernarbeidet, ved at de legger vekt på å forstå de faktorer som påvirker og styrer menneskets holdninger og atferd.

De tre siste årene har jeg vært ansatt som kulturlandskapskonsulent ved Landbruksavdelingen hos Fylkesmannens i Nord-Trøndelag. Her arbeidet jeg hovedsakelig med de økonomiske virkemidlene knyttet til kulturlandskapet. Samarbeid med kommunene og gårdbrukere om Lokal Agenda 21 satsinga til landbruket var et prioritert arbeidsområde. En viktig del av mitt arbeid var å integrere, samordne og videreutvikle satsinga på kulturlandskap i landbruket i Nord-Trøndelag. I arbeidet med å iverksette utviklingsarbeid knytt til sektoren sine utfordringer for arbeidet med ei helhetlig miljøstrategi, er jeg opptatt av samarbeid og kommunikasjon er en forutsetning for å nå målene innen miljøarbeidet til landbruket. I skrivende stund har jeg nettopp begynt i ny jobb som fylkesagronom i miljøforvaltning ved fylkesmannsembete i Hordaland. Det blir en spennende utfordring å få ta del i arbeidet med både kulturlandskaps- og miljøspørsmål i jordbruket i Hordaland.

Jeg er svært fornøyd med å komme tilbake til min barndomsby, til fjordlandskapet og kulturlandskapet på Vestlandet. Fritiden bruker jeg til friluftsliv, trening, organisasjonsarbeid i Naturvernforbundet eller sammen med venner.

Steinar Sørli

Områdetiltak - en del av landbrukets Lokal Agenda 21 satsing

Erfaringer fra arbeidet med lokal deltakelse som drivkraft i forvaltning av verdifulle kulturlandskap og kulturmiljø i Nord-Trøndelag

Innledning

I tillegg til å være matprodusent er landbruket en sentral kulturbærer i det nord-trønderske samfunnet, og forvalter viktige verdier av fornminner, nyere tids kulturminner, fredet og verneverdige bygninger, biologiske verdier og verdier for friluftsliv, alle knyttet til kulturlandskapet. En god forvaltning av kulturlandskapet er avgjørende for å oppnå både landbruks- og miljøpolitiske målsettinger. Landbruksmyndighetene har dermed et betydelig sektoransvar for å sikre kulturlandskapsverdiene, og har som en konsekvens av dette, etablert en kulturlandskapsgruppe i samarbeidet med miljøvernforvaltningen og faglagene i landbruket.

Fylkesmannens landbruks- og miljøvernnavdeling arbeider med å tilpasse landbruks- og miljøvernpolitikken til de regionale forhold. I dette arbeidet har det vært lagt vekt på å klargjøre regionale kulturlandskapsutfordringer, og på bakgrunn av utfordringene er det satt mål og strategier for å styre virkemidlene mot prioriterte områder. Som et prioritert arbeidsfelt legges det vekt på å få til lokale prosesser hvor gårdbrukere og lokalbefolkningen selv tar tak i miljøutfordringene og iverksetter tiltak for å sikre eller å videreutvikle kulturlandskap og kulturmiljøkvalitetene.

Landbruks- og miljøpolitiske utfordringer; bevaring av mangfold og kulturlandskap

Mye taler for at primærnæringene står overfor omstillingsprosesser i retning av det multifunksjonelle landbruk der samspillet mellom vareproduksjon og produksjon av fellesgoder, herunder kulturlandskapet, kulturminner, natur og -tilgjengelighet mv., blir viktige produkt for bygdenæringene.

Kulturlandskapselementene har en funksjon både for produksjon, sikring av biologisk mangfold, den kulturhistoriske dimensjonen i landskapet og selve landskapsbildet. Med hensyn på produksjon kan det "grønne nettverket" i landskapet redusere erosjon, arealavrenning, forurensing av vann, forbedre lokalklima og dyrkingsbetingelser.

Det biologiske mangfoldet utgjør et avgjørende fundament for vår landbruksproduksjon, og etter hvert som fokus i stadig større grad settes på produkt- og

produksjonskvalitet, vil verdien av det biologiske mangfold bli stadig mer framtreddende.

De mer subjektive verdier av kulturlandskapet; verdien av hva som oppfattes som pent eller stygt, oppfattes i denne sammenheng ofte som "diskusjonen om pavens skjegg". Kulturlandskapet er ikke bare estetikk, men også en økologisk utfordring og en kulturarv. Dermed har også forvaltning og skjøtsel av kulturlandskap en egenverdi. Det som imidlertid med rimelig sikkerhet kan fastslås, er at den betydning denne verdien vil få for næringa og den enkelte utøver vil øke i betydelig grad i årene framover. I denne sammenheng framstår det multifunksjonelle landbruk, det vil si et landbruk som produserer fellesgoder i form av ulike kulturlandskapsverdier, som et mulig og aktuelt grunnlag for å forsvare ulike overføringer til næringsutøverne.

Strategi og handlingsplan for forvaltning av verdifulle kulturlandskap i Nord-Trøndelag

Kulturlandskapsgruppa i Nord-Trøndelag har utarbeidet strategier for forvaltning av verdifulle kulturlandskap og kulturmiljø i fylket. Kulturlandskapsgruppas strategi bygger blant annet på utredningene: Nasjonal registrering av verdifulle kulturlandskap i Nord-Trøndelag og Verneplan for Kulturmiljø. Hovedmålet med verneplanen var å sikre et representativt utvalg kulturmiljø ut fra en samlet vurdering av fylkets kulturhistoriske og økologiske forutsetninger.

Kulturlandskapsgruppas prioriteringer av områder bygger på en felles oppfattelse av hva som er de ulike miljøutfordringene i kulturlandskapet/kulturmiljøene i Nord-Trøndelag. Prioriteringene bygger på en tredelt modell hvor områdene er vurdert ut i fra nasjonale-, regionale- og lokale verdier. Vegetasjonsatlasen har i dette arbeidet vært et viktig hjelpemiddel. Et eksempel på nasjonale kulturmarksverdier er boreal kystlynghei som er en prioritert kulturmarkstype i utmark. Det er nesten bare Midt-Norge som forvalter de boreale lyngheiene i Europa, dermed har vi et stort ansvar i å innhente kunnskap for å ta vare på og forvalte kulturmarkstypen boreal kystlynghei. Kystlynghei er eks. på arealer hvor skjøtsel er viktig for å opprettholde biologisk mangfold og tradisjonsrike produksjonsmetoder.

Kulturlandskapsgruppa anbefaler videre at det arbeides aktivt videre opp mot kommunenes og landbrukets Lokal Agenda-21 satsing. Som et prioritert arbeidsfelt bør det legges vekt på å få til lokale prosesser hvor gårdbrukere og lokalbefolkningen selv tar tak utfordringene og iverksetter tiltak for å sikre eller å videreutvikle kulturlandskap og kulturmiljøkvalitetene. Disse prosjektene bør sees i sammenheng med lokal bærekraftig forvaltning, bygdemobilisering og miljøbasert næringsutvikling.

Arbeid med forvaltning og skjøtsel av kulturlandskap/ kulturmiljø

Fylkesmannen erkjenner at i arbeidet med å forvalte og drive skjøtsel av verdifulle kulturlandskapsområder er det behov for ny kunnskap om hvordan vi på en best mulig måte kan forvalte de kulturhistoriske- og biologiske verdiene. Dette gjelder også hvordan en i større grad kan integrere ivaretagelse av kulturlandskaps hensyn i jordbruket

Ved arbeid med særlig verdifulle og prioriterte kulturlandskapsområder/kulturmiljø mener fylkesmannen at det ønskelig å sikre arealbruken med en faglig oppfølging. Ann Norderhaug et al. nevner at en slik forvaltning må være en balansegang mellom:

- 1) Historisk faglige korrekte driftsmåter og arealbruk
- 2) Vegetasjonsøkologiske og floristiske forhold
- 3) Landskapsestetiske forhold
- 4) Ressursøkonomiske og samfunnspolitiske hensyn, særlig lave skjøtselkostnader

Nord-Trøndelag står ovenfor store utfordringer angående å gi opplæring i faglig forsvarlig skjøtsel av viktige kulturbetingete biotoper og landskapstyper. I Nord-Trøndelag er det ikke noe fagmiljø som driver forskning på skjøtsel av fylkes mest verdifulle og prioriterte kulturlandskapsområder. I dag er det manglende kunnskap om de tradisjonelle driftsformene og de økologiske forhold som kjenneegner tradisjonelle kulturmarkstyper og kulturlandskap.

Fylkesmannens landbruksavdeling har i 1999 lagt opp til brede prosesser i arbeidet med kompetanseheving, hvor vi har utfordret grunneiere til å utarbeide forvaltnings og skjøtelsplaner for spesielt verdifulle områder. Dette arbeidet gjøres i samarbeid med NTNU-Vitenskapsmuseet og Kystmuseet/ Woxengs Samlinger.

Som et ledd i kompetanseheving for verdifulle kulturmarksområder i utmark arrangerte fylkesmannens landbruksavdeling en studietur til Lyngheiseret i Hordaland for gårdbrukere som forvalter og driver skjøtsel av spesielt verdifulle lyngheiområder. Å bygge opp et nettverk mellom grunneiere/forvaltere av slike områder er også en målsetting.

Vurdering av samarbeid med NTNU-Vitenskapsmuseet, Planteforsk Kvithamar/Tjøtta

Fylkesmannen vurderer samarbeid med vitenskapelige institusjoner som NTNU-Vitenskapsmuseet og Planteforsk Kvithamar og Tjøtta som svært verdifullt i arbeidet med sikring av fylkets mest verdifulle kulturlandskapsområder. I dette arbeidet er det lagt opp til en strategi for å få til

dokumentasjon av økologiske prosesser ved restaurering og skjøtsel av fylkes kulturmarkstyper.

Skal økologiske og kulturhistoriske verdier i kulturlandskapet vernes, må kunnskapsnivået høynes. Da det vegetasjonsøkologiske miljøet ved NTNU-Vitenskapsmuseet de siste åra har satset spesielt på forskning på utmarkas kulturlandskap, med studier av gjengroing og effekter av ulike typer skjøtsel, er det naturlig å etablere et samarbeid mot dem. Dette bidrar til bedret og utvidet dokumentasjon om regionen, noe som i neste omgang kan komme forvaltningen til gode. Vitenskapsmuseet har også lagt stor vekt på kunnskapsformidling, gjennom deltakelse på en rekke møter og ekskursjoner. Vi opplever dette samarbeidet som svært verdifullt. Planteforsk har utarbeidet en prosjektbeskrivelse; Skjøtelsmetoder for beitemark i Nord-Trøndelag.

Urterike slåttemark er en svært sjelden marktype og regnes som biologiske kulturminner.

Forvaltning av verdifulle kulturlandskap/ kulturmiljø

I Nord-Trøndelag er det høy aktivitet på oppfølging av Nasjonal registrering av verdifulle kulturlandskap og Verneplan for Kulturmiljø. Her har fylkesmannens landbruks- og miljøvern avdeling hatt en aktiv initiering og pådriver rolle ved å arbeide fram gode prosesser sammen med lokalbefolkningen og kommunal administrasjon. Eksempel på prosessarbeid/kunnskapsheving er lokale arbeidsseminar, regionale seminar/konferanser, kurs og studieturer. Som ledd i dette arbeidet har vi brukt tilskuddsordningen Områdetiltak.

I arbeidet med kulturlandskap som en del av det lokale miljøarbeidet, er Områdetiltak et økonomisk virkemiddel for å øke miljøsatsingen lokalt i større sammenhengende geografiske område. Hensikten med ordningen er å stimulere til samarbeid mhp. forurensing eller kulturlandskap, som for eksempel langs et mindre vassdrag, ei grend, en dalside og lignende. Områdetiltak betraktes som landbrukets Lokal Agenda 21-prosjekt, hvor lokal problemløsning og helhetstenking i miljøarbeidet står i fokus.

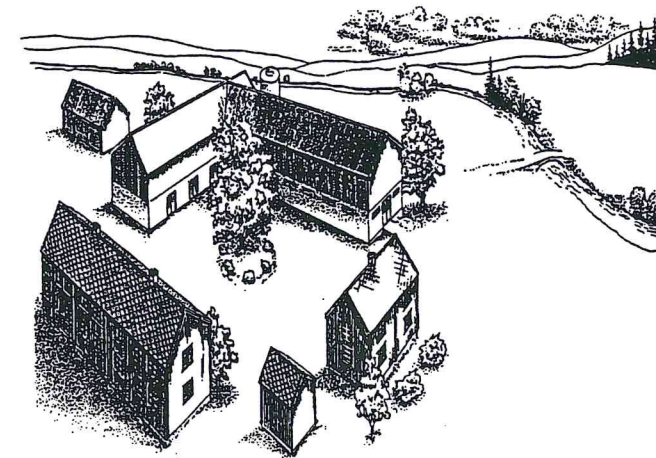
I dette arbeidet er det viktig at det legges opp til gode prosesser som legger vekt på at samarbeid og kommunikasjon er en forutsetning for å oppnå det lokale engasjement som er nødvendig for å sikre verdifulle kulturmiljøet og kulturlandskapsområder. Dermed vil satsingen på Områdetiltak være et viktig virkemiddel i dette arbeidet.

Ytterøy, Skeisnesset, Kjesvika ved Abelvær og Den Gyldne Omvei

Prosjektene på Ytterøy, Skeisnesset, Kjesvika og Den Gyldne Omvei på Inderøy vurderes av regional betydning og vil fremstå som pilotprosjekt hvor lokalbefolkningen legger fram strategier for hvordan en både kan forbedre og sikre kvalitetene. Både Ytterøy og Skeisnesset er med i Verneplan for Kulturmiljø og Nasjonal registrering av verdifulle kulturlandskap i Nord-Trøndelag. Landskapet langs den Gyldne Omvei vurderes av fylkesmannen som et regionalt verdifullt småskala kulturlandskap.

Som kulturlandskap har Ytterøy store kvaliteter knyttet til en rekke gårdsbruk der gårdsbebyggelse, dyrka mark, beitemark og skogsmark danner en mosaikk som har store biologiske kvaliteter. Samtidig er en rekke kulturminner bevart i sine naturlige omgivelser. Med spor etter omfattende gruvedrift skaper alt til sammen et kulturmiljø som viser den historiske utviklingen i et Inntrøndersk landskap.

I følge "Nasjonal registrering av verdifulle kulturlandskap" er Kjesvika ved Abelvær i Nærøy et av Nord-Trøndelags mest spesielle kulturlandskapsområder. Kystlyngheier er en truet kulturmarkstype som vi har rester av langs hele kysten opp til Lofoten. Likevel er dette området spesielt. Skjellsanden blir blåst inn over marka, og gjør at dette området er i en særstilling på grunn av den kalkrike lyngheien. Ikke minst finner vi her veldig mange karplanter, blant annet flere gras-, urte- og orkidearter. I tillegg finnes en stor forekomst av rødlistearten flueblomst.

Firkant-tun er typisk for byggeskikken i Trøndelag.

Tilsvarende prosess er i gang på Skeisnesset i Leka kommune, hvor gårdbrukerne har tatt tak i utfordringene mhp forvaltning og skjøtsel av verdifull lynghei, samtidig som de ønsker å bedre /øke beitekvaliteten og næringsverdien for Skeisnesset felles utmark. Som på Ytterøy og Kjesvika er det lokalbefolkningen som styrer prosessen og har tatt initiativ til et nært samarbeid med Kystmuseet/Woxengs Samlinger, Planteforsk Tjøtta / Kvithamar, NTNU-Vitenskapsmuseet og fylkesmannens landbruks- og miljøvern avdeling for kompetanseheving.

Inderøy kommune ønsker i samarbeid med grunneiere, lokale aktører og andelslaget "Den Gyldne Omvei" å sette i gang et områdetiltaksprosjekt i forbindelse med Den Gyldne Omvei. Den Gyldne Omvei er blitt en samlende ide for å synliggjøre /markedsføre eksisterende aktiviteter i regi av små virksomheter innenfor kunst og håndverk. En ønsker med dette prosjektet at ideen skal inspirere til å skape ny aktivitet, vise fram, ta vare på og ta i bruk de verdier som ligger i kulturlandskapet på Inderøy.

Inderøy kommune legger opp til et treårig prosjekt hvor lokal mobilisering er en viktig del av målsettingen. Framdriften til prosjektet er delt opp i tre faser:

Sakshaug kirke på Inderøy.

Første fase er å etablere prosjektet lokalt med lokale arbeidsgrupper samtidig som det også vil bli arbeidet med konkrete tiltak i landskapet. Andre fase vil konsentrere seg om oppfølging av de lokale arbeidsgruppene arbeid, gjennomføring av konkrete tiltak og utføre dokumentasjon av kulturlandskapet, og tredje fase vil være å ha støttefunksjon for den lokale mobiliseringen, følge opp konkrete tiltaksplanlegging, utarbeide grendevise planer for kulturlandskapsforvaltning og foreta prosjektrapportering.

Prosjektet vurderes som et pilotprosjekt som kobler rene kulturlandskapstiltak sammen med både næringsutvikling og bygdemobilisering. Dette prosjektet er finansiert både med tilskudd til områdetiltak og tilskudd til bygdemobilisering.

Et av delprosjektene på Inderøy er en videreføring av gårdskartprosjektet "Biologisk mangfold og gårdskart", hvor NIJOS i samarbeid med 10 gårdbrukere på Røra, Inderøy kommune og fylkesmannens landbruksavdeling utviklet en metode og veileder for kartfesting av kulturmarkstyper- og elementer, som er viktige for det biologiske mangfoldet på gårdsnivå på Inderøy. Hensikten med prosjektet var å utvikle gårdskart som et hjelpemiddel for den enkelte gårdbruker i arbeidet med Miljø- og ressursplan i landbruket på tema biologisk mangfold og kulturlandskap. Gårdbrukerne på Røra ønsker å videreføre prosjektet med å utarbeide tiltaksrettete skjøtelsplaner for det biologiske mangfoldet i grenda.

Videre arbeide med forvaltning av kulturlandskap og Områdetiltak

Å integrere arbeidet med kulturlandskap i jordbruket er en nærings- og miljøpolitisk utfordring. For å møte disse utfordringene kreves et helhetlig syn på arealbruken, hvor formene tilpasses markedets krav til miljøvennlige varer.

Skal jordbruket på sikt kunne møte kravene som stilles i befolkningen om at bonden skal synliggjøre sitt forvalteransvar, bevaring av biologisk mangfold og kulturminner, holde landskapet åpent og la landskapet være tilgjengelig, må det til en ny filosofi hvor alle gårdens ressurser integreres i driften. Et viktig virkemiddel vil være arbeidet med Kvalitetssystemer i landbruket.

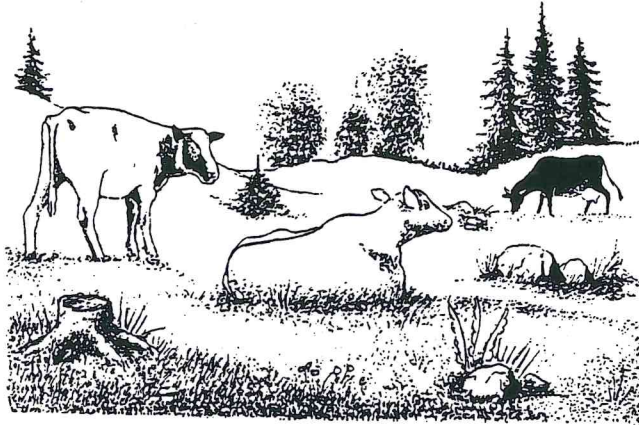
Som en følge av reformen Miljøvern i kommunene (MIK) og kommunaliseringen i landbrukssektoren har kommunene fått et større ansvar for verne- og brukerinteressene knyttet til jordvern, kulturminner, kulturmiljø og kulturlandskap. Dette og kommunenes ansvar for å gjennomføre en forsvarlig forvaltning av arealressursene etter plan- og bygningsloven viser betydningen av kommunenes rolle i arbeidet med å sikre en bærekraftig arealforvaltning. Utfordringen blir å få til større samordning av arbeidet i sektorer som miljø, kultur, plan og landbruk.

Utfordringen videre er også å få kommunene til å klargjøre lokale utfordringer for arbeidet med kulturlandskap. På bakgrunn av utfordringene bør det gjøres lokale prioriteringer for arbeidet med kulturlandskap, både i forhold til juridiske og økonomiske virkemidler, hvor hensynet til jordvern, kulturlandskap, biologisk mangfold og bærekraftig arealforvaltning ses i en sammenheng.

For arbeidet med Områdetiltak er det viktig at dette arbeidet forankres lokalt i den kommunale administrasjon. Det vil dermed være naturlig å knytte arbeidet med Områdetiltak opp mot kommunens Lokal Agenda 21-prosess, videre innarbeide disse i kommunale oversiktsplaner for landbruket og videre samordne/knytte dem opp mot kommuneplanene. Det er likevel viktig at de tiltakene som planlegges ikke strider mot gjeldende kommuneplan.

Utfordringen videre er å få et grep på den totale satsingen på miljøinnsatsen i jordbruket, hvor satsingen på de ulike temaene som jordvern, biologisk mangfold, kulturlandskap, miljøtiltak og økologisk landbruk i større grad samordnes. Som et ledd i dette er vi i gang med utarbeidelse av en strategi- og handlingsplan for miljø-satsingen ved Landbruksavdelingen. Hovedstrategien er å oppnå en god samordning av de økonomiske, administrative og juridiske virkemidlene i jordbruket, slik at disse kan rettes inn mot de mest aktuelle miljøutfordringene i fylket. Arbeidet vil foregå i nært samarbeid med miljøvernnavdelingen.

Vi har også store forventninger til embetets satsing på en felles strategi for arbeidet med biologisk mangfold. Målet er at strategidokumentet skal samordne, fremme og formidle et helhetssyn om vern og bærekraftig bruk. Her håper jeg at vi kommer til en felles anerkjennelse av menneskets betydning og innvirkning på økosystemene for ivaretagelse av biologisk mangfold.

Gammel kulturmark krever også gamle hysdyrraser.

Referanser

Austad, I. og Norderhaug, A. 1999. *Det tradisjonelle kulturlandskapet - ikke bare estetikk*. Side 100-106 i Eggen, M., Geelmuyden, A.K. & Jørgensen, K. (red.) Landskapet vi lever i. Norsk arkitekturforlag.

Bratli, H. 1998. *Biologisk mangfold og gårdskart. Veileder for kartlegging av kulturmarkstyper- og elementer som er viktig for det biologiske mangfoldet*. NIOS rapport 18/98.

Clemetsen, M. 1999. *Fra kontroll til tillit. Partnerskap som drivkraft i forvaltning av verdifulle kulturlandskap*. Side 204-215 i Eggen, M., Geelmuyden, A.K. & Jørgensen, K. (red.) Landskapet vi lever i. Norsk arkitekturforlag.

Dahle, K. & Tingstad, A. 1995. *Verneplan for kulturmiljø*. Nord-Trøndelag fylkeskommune og Fylkesmannen i Nord-Trøndelag, Miljøvernnavdelingen.

Framstad, E. & Lid, I. B (red). 1998. *Jordbrukets kulturlandskap. Forvaltning av miljøverdier*. Universitetsforlaget.

Heiberg, E. 1999. *Planlegging i kulturlandskapet - når bruk og vern skal kombineres*. Landbruksforlaget.

Jones, M. 1998. *Kan landskapsopplevelser forvaltes?* Side 181-190 i Framstad, E. & Lid, I.D. (red.) *Jordbrukets kulturlandskap. Forvaltning av miljøverdier*. Universitetsforlaget.

Mathisen, H.F., Dramstad, W. & Fjellstad W. 1999. 3Q: *Tilstandsovervåking og resultatkontroll i jordbrukets kulturlandskap: Årsrapport 1998: Østfold, Oslo/Akershus og Vestfold*. NIOS rapport 15/99.

Norderhaug, A., Austad, I., Hauge, L. & Kvamme, M. (red.) 1999a. *Skjøtselsboka for kulturlandskap og gamle norske kulturmarker*. Landbruksforlaget.

Sørli, S. 1999. *Kulturlandskap og biologisk mangfold - en viktig del av Miljø- og ressursplan i landbruket*. Sluttrapport fra prosjektet. Fylkesmannen i Nord-Trøndelag, Landbruksavdelingen. FMLA rapport 2/99.

Festmiddag arrangert av Vega kommune
i anledning Nordisk kulturlandskapsforbunds
Årsmøte og fagseminar.
Folkets hus, Gladstad, Vega lørdag 13.8 2000.

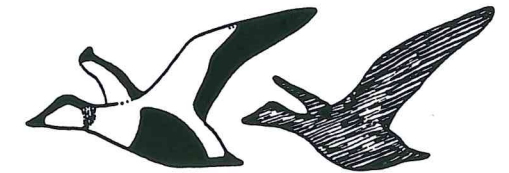
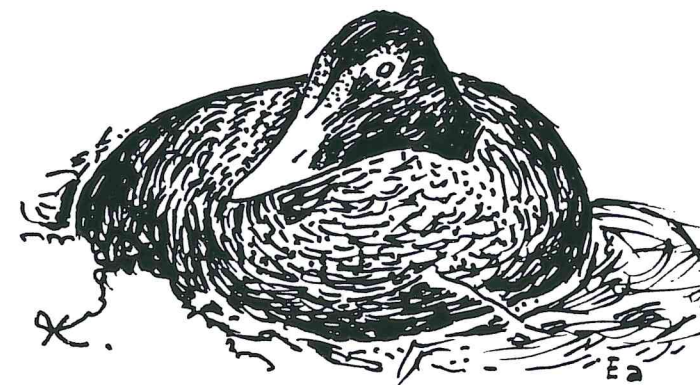
Jon Suul

Vers for Ea og ærfuglvokterne

Når snyen e' vækk.
og de' rinn ti kvar bækk -
Da veinne' ea heim!
og der e, ho itj' alein!

Hit kjæm ho igjænn
som ein kjær vænn!
Og de' e' steilt i stæinn
Dæm ha' gjort ka dæm kæinn
me' tang og med rak
bygd over me' tak
hus me' vægg
for føggel og ægg.

Men de' koste' å bo -
eit ægg heiller to -
Og det som ligg' att
e' deinn dyraste skatt.
Dyne for deinn som søv -
lætt som eitt løv -
varm som ild -
De' e' alt som ska' til
mot onde tankar
Og for eit hjarte som bankar!

Helge A Wold har skrivit om Ærfuglen

Det er hannen, ekallen, som har den fineste fjærdrakten. Hunnen, es, er spraglet i brunt og svart og bedre kamuflert på land. Det er da også bare hunnene som ruger.

Som en typisk dykkand henter ærfuglen all sin føde under vann, enten ved dykking eller ved å stå på hodet i vannet. Ea bgger reiret, gjerne under en busk eller en stein dersom menneskene ikke har laget spesielle reirplasser. Fuglene er kjent for å utnytte samme reirplass år etter år. På dunværene utnyttes denne egenskapen, og ea kan etter hvert bli en slags tamfugl.

En spennende og ukjent kultur har utviklet seg rundt arbeidet med reir og dun. En historie som handler om øyfolks viten om at når du gir noe, får du noe tilbake.

Den italienske adelsmannen Querinius forteller fra sitt opphold på Røst i 1432: *Om våren kom det utallige ville ender til denne øy. De bygget reir på øya, og la seg ganske nær husveggene. De var så tamme at man aldri skremte dem. Konene i husene gikk bort til dem, og da lettet fuglen ganske rolig på seg slik at hun kunne ta ett eller flere egg alt etter som hun ønsket. Av eggene laget de pannekaker til oss. Når man gikk bort fra reiret, vendte fuglen tilbake og la seg til å ruge. På annen måte forstyrret man dem ikke.*

Bruk av dun og fjær til puter o. l. har sikkert forekommet til de sitte- og ryggputene som var vanlige før reformasjonen (1536). Edderdun ble en ettertraktet handelsvare. Det er noe av det varmeste og luftigste man kan tenke seg. Edderdunsdyna ble et statussymbol i den borgelige kulturen fra reformasjonen og utover.

Prisen på rensa dun har variert mye opp gjennom tidene. Midt på 1700-tallet kan man f. eks. finne at en ny, edderdunsdyne kunne tilsvare verdien av 3-5 melkekyr. I dag er det svært vanskelig å få tak i edderdunsdyner i en butikk. Prisen på edderdun ligger på 1500 NKR pr. kg.

Mange steder ser omsorgen for ærfuglen ut å ha gått folk i blodet. Tradisjonen viser sin seighet. Om våren kan folk derfor reise ut til de gamle boplassene og lage reir og holde ehusene i stand. Ærfuglen betyr noe spesielt for folk som har vokst opp på et dunvær dordpå.

Blir ikke ærfuglkulturen tatt vare på og formidlet videre, forsvinner den. Og det må finnes ærfuglvoktere i framtidas Vegasamfunn.

Tankar och minnen från Vega

Jag tillfrågades på Vega om jag kunde skriva något om vårt besök. När den första förvåningen lagt sig kom prestations-ångestens dimmor. Det följande är det som blev kvar när ångorna dunstat. Det är all skillnad, att gå hemma på ången och skriva ner någon mening då och då.

Från över 90 deltagande på årsmötet kommer så en liten rapport från nr 8. Vi räknades nämligen noga var gång vi steg ombord på våra farkoster, så vi inte skulle bli kvar ute på öarna. Tokigt kanske eftersom befolkningen behöver öka.

Näväl, efter Skärgårdshavet i Finland kom så "Vegahavet" i Norge som plats för årsmötet. En plats som jag tänkt på och sett fram emot sen i fjol. Nutidens människor flyger mycket och så gjorde även jag för att komma till Vega; dyrt men geschwindt.

Väl framme blev man snart en del av ett disciplinerat gäng (ingen försvann bland öar och holmar) och ett väloljat arrangemang, som jobbats fram med entusiasm och möda för målet att belysa kulturen och problemen i ännu en vackert unik avfolkningsbygd.

Det ligger en sorts sorgsenhet i att människor måste lämna sin hembygd och söka utkomst någon annanstans. Jag blir i alla fall sorgsen var jag än ser öde hus och igenväxande marker. Men det behöver ju inte betyda att de som lämnade huset också är sorgsna och bedrövade. De kan ju anse sig lyckligt lottade, som fick ett nytt och rikare liv.

Jag tror var tids ekonomi formar sitt landskap. Det går inte att vrida klockan tillbaka. Däremot kan man lära sig att vara varsam med de äldre årsringarna i sin omgivning och någras öde är att föra kulturarv vidare, tack och lov. Sen kan man ju fundera över vad ekonomi är för någonting. Många tror att ekonomin styrs av näst intill fysikaliska lagar. Om jag inte minns fel betyder ekonomi hushållning. Alltså finns det lika många ekonomier som människor.

Ekonomi betyder hushållning

Vad har nu detta med Vega att göra? Jo, jag tror att om tillräckligt många bestämmer sig, så är möjligheterna stora och framtiden ljus för ett så rikt område som Vega. Här är varken öken eller inlandsis, och däremellan bor det ju människor över hela världen. Egentligen tycker jag att hela årsmötet är som ett perfekt koncept för den fortsatta verksamheten på Vega. Allt vi fick se och göra är ju i högsta grad säljbart.

Med de snabba båtar som användes är det ju snart gjort att ta sig ut på de olika våren och äta vildfår, höra på folk-musik, se på dun- och äggproduktion från ejder. Tänker så på den gård på Island där man bytte en vägg i ladugården till glas och byggde en restaurang på andra sidan. Varför inte ehus och restaurang där det serveras ejderomelett och om aftonen får man lägga sig att sova under ejderdun. - Nej visst sjutton, ean får ju inte störas under häckningen

och så är det ju bara säsong 3 - 4 veckor om året. Dålig hushållning.

Förslag till affärsidé: Köp in det vattenskadade hotellet och starta upplevelseturism á la årsmötet! Egentligen borde staten som "köpte" bort folk från kustbygderna i mitten på 1900-talet betala motsvarande till återinflyttare.

Visa ungdomen stolthet

Det blir kanske lite hoppigt i texten. På hemresan försvann nämligen mitt bagage och med det mina anteckningar, men det är inte säkert att de hade hjälpt. Vi hoppar vidare.

Hoppsan! När jag några dagar efter Vegaresan som hastigast är inne i köket för att fika mellan allt spring i spannmålstorken, så står radion på. Med ett halvt öra hör jag om en utredning där det berättas om varför ungdomar flyttar från landsbygden. Man menade enligt radion att ungdomar bara till 20 % flyttar för att få arbete. Resten flyttar för att få del av storstädernas livsstil. Oj, tänkte jag, då är det ju givet var man ska sätta in stöten för att få ungdomar kvar på landsbygden. Nytt och gammalt måste existera parallellt på ett mer aktivt sätt än man vanligen tänker sig. Detta innebär då att Vega naturligtvis måste ha en egen rock-festival?

Eller också betyder utredningens resultat att den vuxna befolkningen måste vara stolt över sin kultur och livsstil och mycket tidigt överföra detta till den unga generationen. Hur det ska gå till får väl en ny utredning visa, men nog har skolan och vad och hur man undervisar stor betydelse. Jag minns hur jag fick ledigt från skolan för att skörda på hösten, hur vi planterade skog på våren mm och hur vi tävlade och fick poäng om man födde upp en kalv eller odlade under sommaren. Alltså, jag tror att skolan måste anpassa sig till bygdens försörjningssätt

Sprid insikt

Jovisst, man blir i gasen och engagerad ibland och tror man kommit på nåt klurigt.

Nu är ju ingen bygd riktigt lik den andra, men under Vega-besöket kom jag i samspråk med mannen från Utsira och han hade intressanta saker att berätta om hur ungdomen stannar kvar och bönder fortsätter. Dit skulle vara spännande att fara

Vidare hoppas jag att dramat mellan taran och kråkebollen snart blir uppklarat så tångtorsken och livet i taraskogen kan återvända och då utgöra bas för en bredare försörjning. Tänk om någon upptäckte att den gamla föreställningen är riktig att kråkebollar är afrodisiaka, då vore dom väl snart utfiskade och taran åter. Varför vänta på vetenskapen? Vi ska sprida den gamla insikten!

Jag håller på att glömma bort det som för Nordiska Kulturlandskapsförbundet är det viktigaste. Det kulturskapade landskapet och dess bevarande. På Vega exemplifieras väl detta bäst av de låga holmar som sakta stiger ur havet och där människan var med redan vid starten och påverkade genom att så fort det var möjligt ta öar i bruk och bygga upp jordmånen genom att föra upp tång och så småningom föra dit sina betesdjur, eller som det berättades om att djuren simmade från holme till holme för att beta. Ja a, när de gamla försörjningssätten är borta då blir det dyrt att bevara detta.

Efter nästa årsmöte så föreslår jag att alla deltagare lämnar en skriftlig rapport efteråt. Tänk om vi gjort det i år, 90 olika lösningar på Vegabornas problem. De' ni!

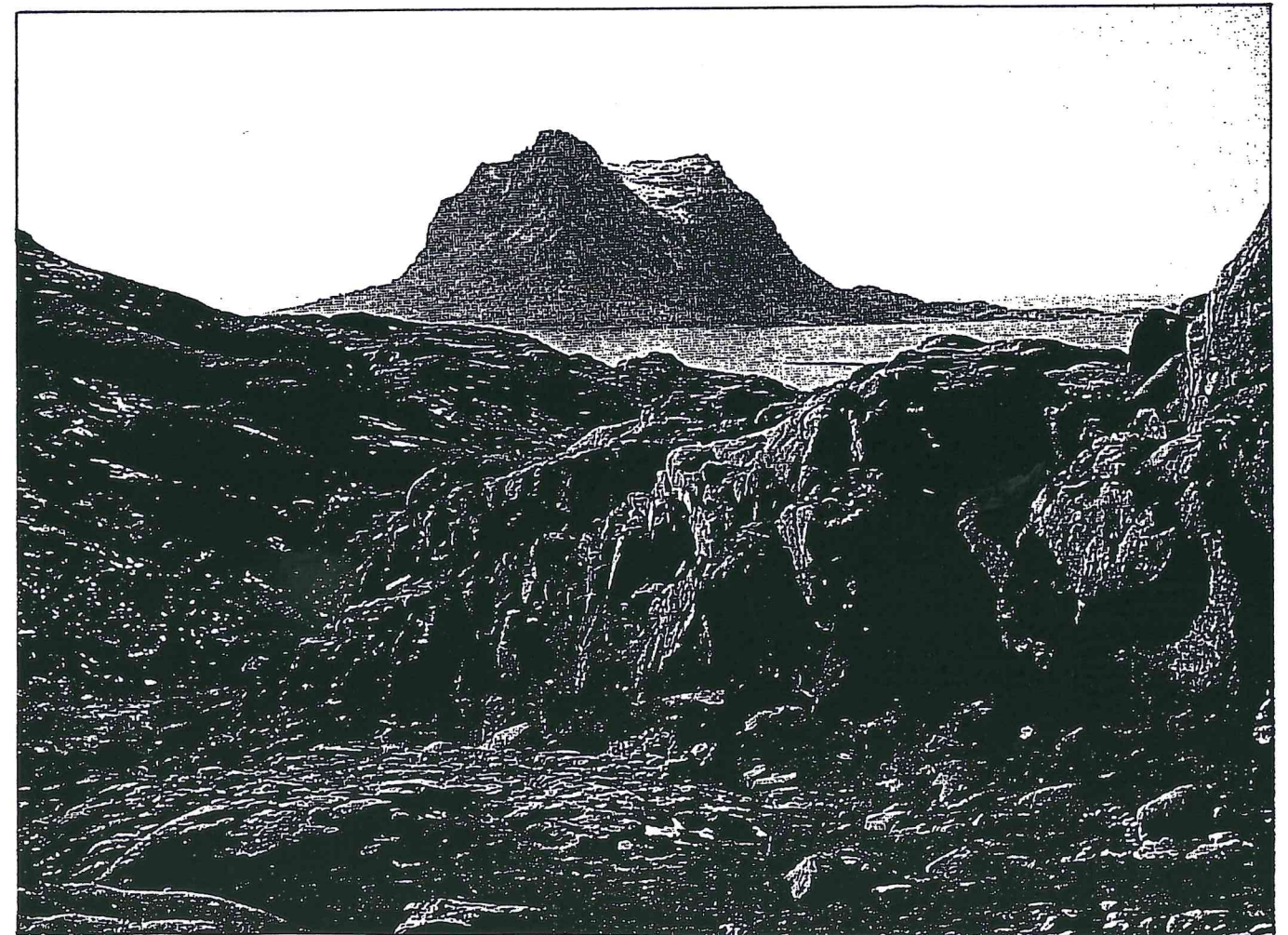
Tiden går, nu är det den 8 september och jag sitter i pannrumsvärmen på torken och minns. Bland det jag minns bäst från Vega är, förutom människorna och landskapet, backalao och fisksuppa. Mums.

Men jag minns också hur jag på Skrvär sabbade årets bild. Inte så roligt, men ofta sådant man kommer ihåg. På högsta punkten går jag omkring och har just tittat på den gamla sommarladugården, då får jag se en flock får längre bort. När jag kommer runt en kulle lite för hastigt så flyr förstås hela gänget och upp ur gräset stiger med en djup suck av besvikelse en fotograf med sitt stativ.

Nej jäklar, varför just jag, just nu, just här. Vad förargligt det kändes.

Med ansträngd röst berättade så fotografen att han just gått miste om att fånga Vegaskärgården i koncentrat, på en enda bild. De betande fåren bort mot ejderhusen, vidare över det betade väret mot havet och i fjärran flera öar i eftermiddagens finvaderljus. Jag förstår honom. Detta går inte att beskriva, det måste ses. Och nu får aldrig någon se detta, som inte reser till Vega och Skärvär.

Gör det, res till Vega och sök skärgårdens själ på toppen av Skärvär.

Åsgården, Vega. Boplatsen från omkring 7500 år f. Kr. med ön Söla i bakgrunden.
Foto: Helge A. Wold

Når begynte slåtten?

Rett tidspunkt for slåtten er i våre dager regnet å være ved begynnende skyting, det vil si når graset begynner å skyte aks. Ved utstrakt bruk av kunstgjødsel kan en på denne måten få store avlinger av grovfôr med høy forenhetskonsentrasjon, som i kombinasjon med kraftfôr gir grunnlag for høy produksjon også i vinterhalvåret.

Før denne tida ble vinterforet høsta som høy, og tørka på bakken eller i hesjer. Dette var så arbeidskrevende at mer enn ei innhøsting var utenkelig. Det var da viktig at denne ene avlinga ble så stor slik at buskapen kunne fores over vinteren og gi grunnlag for produksjon basert på beite neste sommer. Slåtten starta når graset blomstra. Det ga størst avlingsmengde, men foret inneholdt mer trevler og ble mindre proteinrikt og konsentrert enn ved tidligere høsting. Etterveksten, som ble kalt hå, ble nytta til beite for buskapen når den kom heim fra utmarksbeite om høsten.

Slåtten "først hoinndagsvokko"

Om vi spør eldre folk når slåtten begynte før i tida får vi sjelden mer presist svar enn at det var i juli. Blir de bedt om å angi en dato sier de at det var avhengig av graset utvikling, det vil si året, og ikke minst været. Det hadde liten hensikt å starte slåtten om regnet høljet ned.

Det finnes likevel kilder som kan fortelle mer om når det vanlige tidspunktet var. Arbeidskraft ble ofte henta langveis fra. Det var vanlig at folk fra kystbygdene reiste til innlandsbygdene og tok seg arbeid som "slåttakarar". Avtaler om slikt arbeid ble ofte gjort året i forveien, og tid for oppmøte kunne være andre eller tredje uke i juli. I Namdalen skulle slåtten ta til "først hoinndagsvokko", første uke i hundredagene (røtmånen) som tok til 23. juli.

Når slåtten enkelte år begynte tidligere sa de at de tok til "vokko førri den først" eller "fjorten daga førri den først" (ei uke eller fjorten dager før den første uka i slåtten).

Ur bildalmanacka från Skåne ca1700. Knut, 10 juli med lien och Margareta, 20 juli med räfsan. Överst ses dal av östgötsk kalenderstav, daterad 1680. Trädan plöjs och slåttern börjar vid midsommartid.

Primstaven

Fra hedensk tid har det eksistert kalendere i form av merkestaver med runetegn. De viste årets inndeling og ulike merkedager. Etter at kristendommen ble innført ble merkedagene tilpasset til kirkelige begivenheter og videreført i primstaven. Kirkens merkedager ble i stor utstrekning også tillagt folkelige tolkninger. Hvor sterkt tradisjonen står viser det faktum at vi bruker de hedenske navn på ukedagene.

På primstaven var året delt i to med vinterhalvåret, vetrilid, på den enesida, og sommerhalvåret, sumarlid, på den andre, skillet gikk ved 14. oktober og 14. april. Hver dag var markert med et lite hakk, og merkedagene med et symbol. Det er tre merkedager som knyttes til slåtten. 8. juli er minnedag for St. Kilian, en irsk geistlig som i norsk tradisjon har fått navnet "Kjell fut", og markert med ei krone eller i noen tilfelle en ljå. Den ble av og til blandet sammen med 10. juli, som heter Knutsok til minne om den danske kong Knut Sveinsson. Dagen ble også kalt "Knut med ljåen", og ble markert med en ljå, eller eventuelt ei krone. 12. juli er også en merkedag, markert med ei rive, og kalles "Kari med riva". Enda lever tradisjonen omkring disse merkedagene i form av utsegner som: "Kjell fut og kong Knut driver bonden med ljåen ut", og "først slår Knut med ljåen, så kommer Kari etter med riva".

Dagboka forteller

Det finnes fra nyere tid også adskillig nedskrevet dokumentasjon for når slåtten begynte. Ingebrigt Jørgensen Brunstad (1807-76) var bonde på gården Brunstad nord for Steinkjer i Nord-Trøndelag fra 1855 til sin død. I denne perioden førte han ei omfattende dagbok som er oppbevart i statsarkivet i Trondheim og dessuten tilgjengelig i trykt form. Ved å gå gjennom boka finner vi at tidligste start for slåtten i denne perioden var 11. juli (1860), og seneste var 31. juli (1869). Starttidspunktet varierte altså innenfor et tidsrom på 3 uker.

Dagboka forteller at slåtten oftest begynte like etter at buskapen var sendt til seters. Slik kunne tradisjon, tilgang på fjellbeite og praktiske forhold bestemme når slåtten tok til. Med et middel kring 20. juli samsvarer dette godt med tradisjonen vi kjenner fra Namdalen som også ligger i Nord-Trøndelag. Det er rimelig å anta at slåtten begynte noe tidligere lenger sør og nærmere kysten. Konklusjonen må derfor bli at den urgamle tradisjon som finnes nedfelt i primstaven har gyldighet for store deler av Norge.

Moderne tillempinger

Ut over den rent historiske interessen slike forhold har, kan det være av betydning å ha kjennskap til det i samband med skjøtsel av gammel kulturmark og moderne tillempinger av ekstensive driftsformer.

Gröda - inte bara som föda

I Norden har människan brukat jorden i mer än femtusen år. Detta har lämnat åtskillig mer eller mindre tydliga spår i landskapet. De naturgivna förutsättningarna som berggrund, vatten, jordmån, klimat och de vilda växterna och djuren har gett ramarna. Inom den har lantbruket funnit olika former. Den vilda floran och även faunan har i viss omfattning domesticerats. Vi har rovor, äpplen, vinbär, fodergräs och gäss som exempel. Även vilda arter som har kvar ursprungliga egenskaper kan ha fått sitt utseende förändrat genom odlingen till exempel som lövtäktsträd eller sina växtmiljöer hävdstyrda som i slåtter- och betesmarkernas naturtyper. Vi har också fått en halvnatur skapad av generationer av bönder.

Bråtagille, linbråkning. Träsnitt: Anna Sahlström.

I mitten av juni 2000 hölls ett etnobiologiskt symposium på Julita - Sveriges lantbruksmuseum. Det anordnades inom projektet Människan, växterna och djuren - etnobiologi i Sverige, där Nordiska kulturlandskapsförbundet är en av initiativtagarna. Programmet var indelat i sex sessioner:

Odling och landskapets påverkan

Claes Tollin inledde med en allmän agrarhistorisk exposé, som Urban Emanuelsson kompletterade med att berätta om biologin bakom landskapet.

Behovet av fäbodbruk och de verksamheter som i olika omfattning är bundna till detta behandlades av Kelvin Ekeland. Fäbodbruket torde numera vara den enda gren av jordbruket där energiinsatsen är lägre än uttaget. Åke Carlsson visade sedan en rad exempel på träd och buskar som på olika sätt präglats av böndernas gärning.

Det gamla jordbrukets grödor

Else-Marie Strese berättade om människans längtan efter att manipulera arterna i sin omgivning.

Hennes tankar utvecklades av Christina Fjellström, Sune Zachrisson och Jan Kuuse. Grödornas egenskaper har genom århundradena formats mot odlarens krav. Myndigheter har också påverkat. Påbuden om odling av humle är ett exempel. På grund av stöd och skyddstullar kunde industrin kring den sydsvenska sockerbetan byggas upp.

Växter i vardag och nöd

Marie Clark Nelson berättade om synen på nödföda och 1800-talets myndighetskampanjer om att nyttja lav och svamp för att undvika svält. Ibland vinner etablerade föreställningar om ved som är mat till och med över hungern.

Håkan Tunón skildrade hur grödorna brukats i medicinen och att vissa fortfarande kan ha ett värde. I begreppet *functional food* bidrar nu åter forna medicinska grödor som havre, kål, pepparrot och rovor i kampen mot sjukdomar.

Birger Nesholen talade om svedjebrukets historia samt om Gruetunets museums försök att i Grue finnmark återuppväcka den praktiska kunskapen bakom denna odlingsform. Svedjebruket var sannolikt en hållbar form av markutnyttjande som även gynnade biologisk mångfald. Odlaren fick större skördar och ökad produktion av vilt, vilket gynnade den viktiga husbehovsjakten.

Jordbrukslandskapet bidrog även med annat än livsmedel. Äldre tiders bönder brukade trädens naturliga former för att tillverka redskap. Ibland formades växande träd för att ge ämnen för olika verktygsdelar. Textilier och andra material för beklädnad och inredning kom också från jordbruket.

En visning av Nordiska museets redskaps- och textilsamling med Inger Hålling och Johan Åkerlund som guider gav åtskilliga aspekter på detta.

Nya och nygamla jordbruksväxter

I samband med världskrigen startades program för växtförädling och i slutet av 1900-talet gav EU-stöd en nystart för svensk linodling. Roland Lyhagen och Sven-Erik Larsson belyste detta medan Nils Odén gav en vision av hur blomsterängar och dikeskanter i framtiden används för matproduktion.

Peter Brodelius informerade om att man redan idag framställer mediciner ur genmodifierade växter.

Attityder och åsikter om livsmedel

Vi har skapat konventioner för vad som är socialt accepterat att göra med mat. Detta gjorde exempelvis att ätbara stärkelseallrikar aldrig slog igenom. Cecilia Fredriksson belyste detta och hur åsikter om genmodifierade organismer kan leda till 1900-talets folkliga syn på baslivsmedel.

Inom projektet MAT 21 undersöks dagens syn på livsmedel och Maria Magnusson berättade att otydlig märkning och ett högt pris är viktiga orsaker till varför vissa konsument inte köper ekologiskt odlade livsmedel.

Fredriksdal 12-14 juni 2001

Nästa års symposium hålls 12-14 juni på Fredriksdals friluftsmuseum i Helsingborg. Titeln är Trädgårdens växter till nytta och nöje - hortikulturell etnobiologi

Pengar betyder inte allt

"Pengar betyder mycket, men inte allt." Detta var en av slutsatserna vid "Folk och naturens" tankesmedja i Flämslång vid Hornborgasjön den 5 - 6 juni 2000. Det var mycket myndigheter, forskarsamhälle och natur- och miljöorganisationer kunde enas om.

Bonden är centralgestalten. De jordbruk som bär upp den biologiska mångfalden i det kulturlandskap vi vill värna, är just de som läggs ner - tre om dagen. De läggs ofta ner för att bonden är gammal och ingen yngre kan eller vill ta vid. Bondens roll förändras. Man ser inte bara den kommersiella kalkylen. Man ser även på service, skola, affär, och hur mycket man vill slita.

Bonden är den utrotningshotade art som är mest angelägen att rädda om kulturlandskapets övriga ovärderliga beståndsdelar ska kunna bestå.

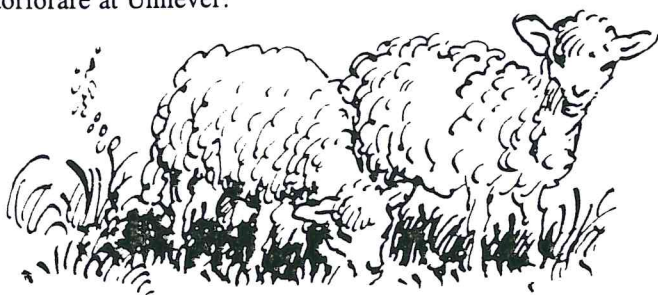
Folket i landskapet

Miljödepartementet var inbjudare. Detta var andra försöket att möta folket i landskapet under rubriken "Folk och natur". Där fanns representanter för bland annat Artdatabanken, Centrum för biologisk mångfald och flera andra akademiska institutioner, Folkrorelserådet, Friluftsrådet, Fältbiologerna, Hemköp, ICA, Jordbruksdepartementet, Jordbruksverket, Jägarförbundet, kommuner, KRAV, LRF, länsstyrelser, museer, Naturvårdsverket, Riksdagens miljö- och jordbruksutskott, Skogsvårdsförbundet, Skogsstyrelsen, SNF, Scoutrådet, Väg- och transportinstitutet, Västkuststiftelsen samt enskilda bönder och konsulter. Ett tiotal namn knutna till Nordiska kulturlandskapsförbundet var med på listan.

Leverans av ny gröda

Miljöminister Kjell Larsson deklarerade att många bönders leverans av högklassiga landskap är viktigare än deras leverans av mjölk. Bönder får inte subventioner för livsmedelsproduktion. De får ersättning för det miljöarbete de gör. De utför en tjänst och ska ha betalt för sitt arbete och produktens kvalitet. Av 440 000 hektar fina betesmarker ryms redan 390 000 i systemet för EU:s miljöstöd.

LRF-ordföranden Hans Jonsson underströk hur viktigt det också är att övertyga länder som USA och Australien om att dessa stöd och ersättningar inte får klassas som "handelsstörande". Bönderna får inte domesticeras till traktorförare åt Unilever.

Aktionsplan för bevarad kunskap

Ett ledmotiv i tankesmedjan var behovet av lokalt engagemang och perspektiv underifrån.

- Det är bönder som borde ordna kurser för byråkrater, sa Lena Bergils. Regelverken måste vara enklare och pålitligare. Det ska inte krävas 38 tillstånd för att starta en getfarm!

Snabba åtgärder för att samla in traditionell kunskap om bruket av jorden och införande av denna i den formella utbildningen efterlystes också.

Peter Westman, Miljödepartementet, ställde i utsikt en actionsplan inom kort för tillämpning av främst artiklarna 8 och 10 i Konventionen om biologisk mångfald, där det bland annat talas om att bibehålla lokala kunskaper och traditionella kulturella sedvänjor.

PPP - pendlare, pensionärer, pulare

Det krävs en utveckling av teknik också för landskapsvård. Ett exempel på nytt tänkande där är den lilla slättermaskin byautvecklingsgruppen MEJA i Pajala tagit fram. Den används nu på den 70 hektar stora slättermynen Vasikkavuoma (se förbundets skrift Ladornas Land) för att skörda starr- och fräkenhö. Detta säljs sedan som vinterfoder till bygdens renägare, berättade Kjell Palo.

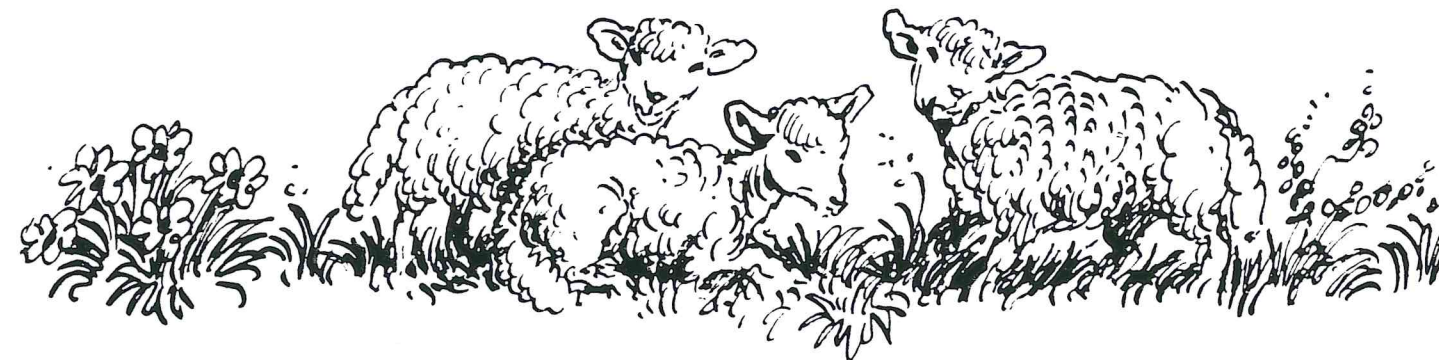
En underutnyttjad resurs är ickebönderna, det Lena Bergils kallade PPP: pendlare, pensionärer och pulare. De kan i hög grad göra insatser för odlingens landskap och till att göra bygden levande utan att ge hela sin dag åt detta.

- Det fordras en annan typ av rådgivning, och det är bråttom! sa Inger Pehrson. Hästen kan till exempel få en bättre roll som betesdjur. Enligt Inger finns det möjligheter att få bortåt 50 000 värdefulla hagmarker betade av hästar ifall man kan övervinna en del vanföreställningar om hur hästar betar eller ska hållas på bete. Ett växelbete häst-får-nöt kan ge en komplett parasitsanering.

Brå - bygden där vinden vänt

Mårten Aronsson talade om Bråbygden i Oskarshamns kommun, som han beskrivit i boken Bygden där vinden vänt. Där är medelåldern nu otypiska 33 år. Ur artsynpunkt ökar klasefibbla och slättergubbe och det finns gott om hasselsnok och sandödlor.

Brå-exemplet visar också på värdet av en entusiast som kommer utifrån och bryter igenom gamla inkörda relationer, i detta fall ordföranden i intresseföreningen, Marian Francic.

Olle Berglund

Ska man betala inträde?

Recension: Bygden där vinden vänt av Mårten Aronsson, text och Peter Gerdehag, foto.

"Ska man lösa inträde här?" undrade en barnfamilj som kommit till Bråbygden på besök. Frågan är starkt symbolisk.

En äng vart femte år

Det område som skildras i Världsnaturfondens Pandabok 2000 ligger 15 kilometer nordväst om Oskarshamn i en del av Småland som håller på att bli allt mörkare. Under de senaste decennierna har naturvårdarnas inventeringar allt tydligare pekat på att skogsböndernas jordbruk med små tegar och hävdade ängar, med betade hagar och slingrande fågator haft stora botaniska värden, som i takt med krav på jordbrukets rationalisering håller på att gå förlorade. Endast en äng hävdades i denna bygd år 1970.

Författaren, som har rötter i bygden, arbetar i den statliga naturvårdssektorn specialiserad på kulturmarkernas flora och fauna. Han har inventerat markerna utan och innan och verkat som katalysator för en återupptagen hävd. Många blanketter skall fyllas i och skickas till rätt mottagare, och efter hand kunde naturvårdsersättning kanaliseras till de 14 byarna. I dag hävdas sex ängar.

Förmedlar lyckan

Han förmedlar lyckan över att det går att restaurera en gammal äng med hjälp av brukarnas gamla handaskicklighet och ny entusiasm, och han återfinner de karaktärsarter som skall finnas i en riktig äng: kattfot, nejlikrot, ormrot, jungfrulin, nattviol och Sankt Persnycklar. Som botanist gläds han speciellt också över att finna mer exklusiva arter som spåstisel, fältgentiana och den oansenliga ormbunken låsbräken. I en äng har man nu funnit 143 arter. På en enda kvadratmeter fanns 56 arter - ett svårslaget rekord. Man har också börjat hamla de askar och lindar som också hör ängen till. Med hjälp av ALU-pengar har man kunnat restaurera trädgårdsgårdarna i byn, vilket även ökat det visuella intrycket av gammal hävd. (ALU = arbetslivsutveckling)

Bygd i medvind

En studiecirkel om naturvård ledde till bildandet av en intresseförening, och denna har etablerat ett bra samarbete med Oskarshamns kommun. Från att ha varit en bygd i utdöende, så har folk flyttat in i gårdarna, och nativiteten ökar. Därav det klingande namnet på boken.

Och detta är inget unikt. Även om flytten till storstäderna pågår oförtrutet, så finns det orter och byar utanför städerna som är attraktiva för kortpendlare eller småföretagare. Många människor föredrar att leva i en icke urban miljö. Och naturligtvis utgör en vacker och vårdad natur en plusfaktor, där också den inflyttade kan göra en insats. Det blir nog också roligare i byn om inte alla är bönder. Ändå vill man ställa en rad frågor som inte besvaras i boken:

Viktiga frågor

Vad händer nu när bidragen till ALU-åtgärder upphört? Kan man räkna med lika stora ersättningar för naturvård när restaureringarna väl är genomförda? Vem vill ta över det slitsamma arbetet på småjordbruken med mjölkning 14 gånger i veckan när den nuvarande generationen lägger av? Eller kommer man att frakta hit betesdjur från slättjordbruken på våarna och ha en kommunalanställd naturvårdsarbetare som sköter ängar och hagmarker? Hoppas att det finns bra svar på frågorna!

Eller kanske man kan ordna det hela på det sätt som den besökande familjen var inne på!

Alltnog, bilderna i boken är förledande vackra men återger även på ett varsamt sätt byborna i sitt anletes svett. Sedan kan man med nöje konstatera att en naturvårdsbyråkrat nu kan inränga sig i gruppen av goda svenska naturprosaister.

Liv på marginalen

Vall-låt

efter Ris Kerstin Persdotter
Blecket * 1858 + 1938

Inbjudare till den resande kursen **Liv på marginalen** var Sveriges Rödkulleförening och Gävleborgs fäbodförening. Idékläckare var Goth Bertil Johansson.

Seminariet rörde sig mellan Rättvik i Dalarna och Klövsjö i Jämtland två dagar i midsommarveckan 2000. Landskapen Hälsingland och Härjedalen besöktes också.

Det hela började med en angenäm kvällsamling i Hantverksbyn strax söder om Rättvik då deltagarna bekantade sig med varandra. Fyra NKF-medlemmar noterades bland de 23 som mött upp. Som svensk tradition bjuder kategoriindelades gruppen i Myndighetsfolk, Ideella krafter och Skolföreträdare. På varje grupp vilade sedan att från sin utgångspunkt göra en utvärdering av kursen.

Följande etappmål besöktes:

Dalarna. Skogsbyn Blecket (Blickpunkten; se musik-illustrationen ovan), Lisskog, en åkerfäbod och Prästbodarna, en långfäbod. Här verkar Goth Berti Johansson. Bl a rödkullor, fjällkor och urfjällkor.

Problemen med störningar av björn har gjort att han tvingats avveckla sin turistverksamhet.

Hälsingland. Svedbovallen, en arrendefäbod ägd av Ljusdals kommun. Här mötte bukarne Tina Hansson och Robert Eklundh upp. Bl a fjällkor.

Tina och Robert har sin hemgård 20 mil från fäboden. Svedbovallen är bekant för deltagarna i NKF:s årsmötes-exkursion 1998 och en hälsning förmedlas.

I Landskapet Hälsingland, i Jämtlands län och Härjedalens kommun finns **Ängersjö** där vi spisade kolbullar i Kojbyn. Bebyggelse etablerades på 1200-talet och arkeologiska studier visar att fäboddriften här är samtida.

Härjedalen. Lanthandeln i Glöte för proviantering- Där- efter vandring för övernattnig i Lillhärjåbygget, som måste beskrivas särskilt.

Bölbergetvallarne är en övergiven jordbruksby, som fått ny funktion som fäbod. Drivs av Yvonne och Knut Dahl. Fjällkor och jersey.

Mjölklinjen ett stort problem. Idag måste man stiga upp vid tretiden för att möta mjölk bilen drygt tre mil bort. Sex och en halv mils körning tur och retur på slingriga vägar.

Jämtland. Utanbergsvallen var sista stopp. Denna säregna fäbod har ändrat inriktning och fungerar som matställe på en golfbana. Ändock torde den inte vara helt utan betydelse för att sprida kunskap om fäbodbruket i Sverige och Norden.

Lillhärjåbygget

På 1850-talet kom en byggnadsteknisk innovation till Härjedalen. Det var stickspånet. Taktäckningen blev helt annorlunda mot förr då tak täcktes av flata stenar, torv eller kluvna trädstammar. Den som införde nymodigheten var Olof Eriksson från Glöte. 1854 flyttade Olof till det som senare skulle bli Lillhärjåbygget. Han kom med en get och bodde första tiden i en jordkula. Äldsta ladugården är från den tiden. Det första boningshuset eldhärjades och en tid fick Erikssons då bo med djuren i ladugården.

På Olofs tid fanns ingen väg de dryga två miln mellan Glöte och Bygget. Idag finns väg ungefär en mil. Posten far emellertid inte till vägs ände, utan för att få post måste lillhärjåborna ta sig fram och åter fyra och en halv mil, varav hälften utan väg.

Gård med tre brukningscentra

Lillhärjåbygget brukas ännu av en familj Eriksson. Nu består den av Karin, Sture och Ann. Genom Karin går banden tillbaka till Olof. Sture är folkpensionär 2001, Karin är det redan och Ann fyller snart 50 år. De har sex urfjällkor med fyra kalvar och en nordsvensk häst, av den gren som brukar användas för trav. Dessutom finns sex får.

Det finns bara en jordbruksby i Sverige som ligger högre än Lillhärjåbygget, som ligger 710 meter över havet. Gården omfattar 2 800 ha varav två är odlad åker och fyra är slätteräng. 2 700 ha är fjäll och myrimpediment. Det som inte brukas som åker och äng utnyttjas för skogs- och fäbodbete.

Djuren buförs till fäboden efter slåttern, som brukar vara klar i senare delen av augusti. Som längst stannar man där till första veckan i augusti. En halv mil väster om Bygget ligger sommargården, som nyttjas som bas för betesgången från början av juli till buföringen. På hösten brukas "sommargården" tills snön kommer. Förädlning av mjölk sker på alla tre ställena.

Grovfoderomvandlare

Ena grenen av de svenska urfjällkorna, de oförädlade fjällkorna, kommer från Bygget. Här lever stammen under samma förhållanden som rasen en gång formades. De är de verkliga grovfoderomvandlarna. En modern ko skulle näppeligen uthärda en vinter med samma foderstat som urfjällkorna. Jämförda med urfjällkor är moderna koraser också drulliga och trögtänkta.

Ann berättade när hon tiggat till sig en låglandsko, som hon tyckte var så vacker. Med sitt aviga sätt råkade den ut för det ena tillbudet efter det andra. Mot ett rovdjur skulle den aldrig fredat sig.

Från Lillhärjåbygget, den väglösa fjällgården, hämtade Goth Bertil Johansson 1988, för första gången urfjällkor för livdjursförsäljning. Två kvigor, en dräktig, hamnade i hans fäbodbruk. Lantrasen kanske får bestå.

Eget elverk för faxen

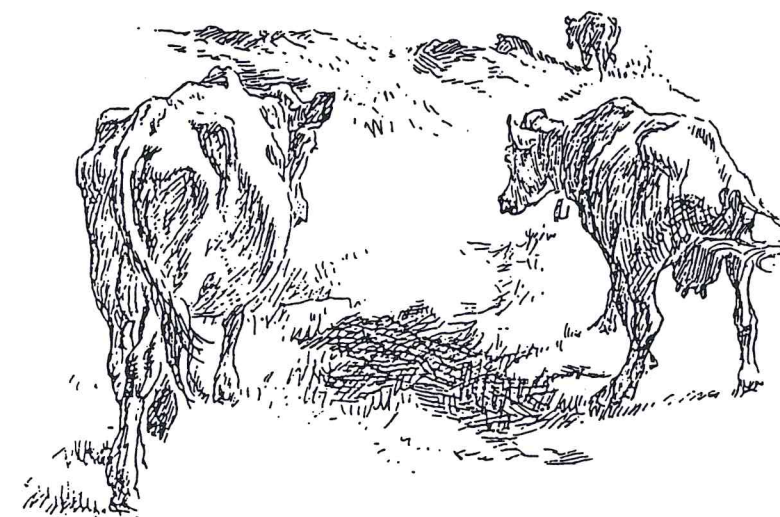
Telefon finns men inte elektricitet. Ett dieseldrivet elverk köptes till fjällgården Lillhärjåbygget 1989. Det startas vid mjölkning och används också vintertid för att få bättre arbetslyse. Ibland startas det också för att kunna bruka den nyköpta telefaxen. En sådan är ett måste i väglöst land. Utan den kan man inte kommunicera med jordbruks-myndigheterna och klara tidsfristerna i den EU-byråkrati som avgör fjällgårdens lönsamhet.

Hjälp!

Man kan använda det slitna ordet "unik" om detta jordbruksföretag utan att missbruka det. Lillhärjåbygget är en nationell angelägenhet att bevara.

Vi talade länge med både Karin och Ann om Lillhärjåbyggets framtid. Alla var vi ense. Brukare, myndigheter, forskare, informatörer och de ideella krafterna. De hinder vi alla såg var regelverken.

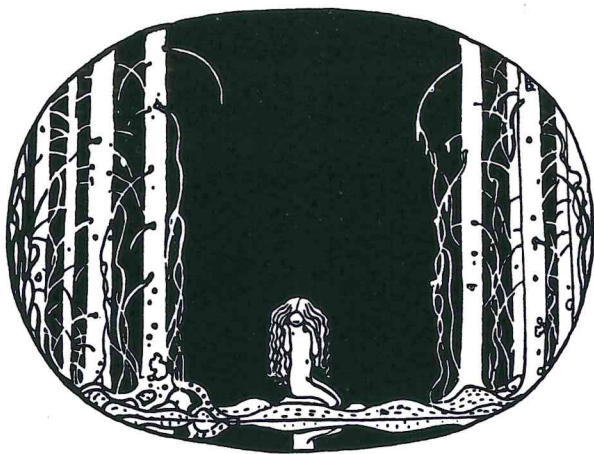
Vilket samhälle är det vi åstadkommit? Hjälp!

Filmaren Erik Eriksson har gjort en dokumentär film om Livet på Lillhärjåbygget. Den kan köpas som video för ett par hundralappar. Ring honom på tel 0651-270 75 eller skriv till Erik Eriksson, PL 425, S-820 42 KORSKROGEN

John Bauers sagoskog

Prinsessan Tuvstarr söker sitt hjärta. 1913.

John Bauer, 1882 - 1918, målare och sagoillustratör. Omkom jämte hustru och tvåårig son vid ångaren Per Brahes förlisning på Vättern en kall november natt.

Den äfventyrsfyllda skogen

John Bauer är älskad. Han fascinerar oss. Han snärjer oss med sin speciella, personliga stil. Han var målarkonstens poet och lyriker. Han fabulerade och berättade historier långt mer fantasieggande än de författare vars sagor han skulle illustrera. Någon pekar på en influens av ungrenässans. Andra menar att han fångat den nordiska naturens mystik.

Så här skrev Carl Larsson 1915, då några och 60 år: "Det var en gång en bok, en sagobok, och utanpå den var tecknad en skrattande sagopojke, klädd i en fantastisk dräkt. Hvad var det i denna bild som så djupt grep mig? Deri var något af det bästa hos mig sjelf, och jag älskade den okände konstnären såsom vore han min son. Jag gjorde efterfrågningar, men allt hvad jag fick veta var att 'han måtte bo i Grenna' och vara löjligt ung. // Sedan var det bara att med glädje följa hans utveckling till allt renare, skönare och underbarare former och linier.

Så föddes den lilla prinsessan i den lilla stugan nedanför det svarta berget; och allt Sveriges barn beundra hennes långa guldkimrande hår och älska hennes lilla fina uppnäsa. Och trollen med deras svampiga näsor! Och prinsen på den långmaniga sagohästen! Den dunkla äfventyrsfyllda skogen. Månstrimman..."

En mollstämd glädje

John Bauer började på konstakademien 1900. Han hör till det nordiska sekelskiftets målare, som var och en från samma grundtema formade sin egen stil. Jugend fanns där med som en viktig ingrediens. Symbolspråket betydde mycket. Här finns namn som Larsson, Bergh, Gallén-

Kallela, Edelfeldt, Georg och Hanna Pauli, Munthe, Kreuger, Järnefelt, Fjæstad, Vigeland, Sohlberg och Munch. Inte minst då det gäller färgskalan kan Edvard Munch ha påverkat Bauer. Men Bauer vände Munchs vända till en mollstämd glädje. Han nådde en raffinerad uttrycksfullhet. Toner av djup och dunkel, skönhet och skymning.

Jugendstilen fick namn efter den tyska tidningen "Die Jugend" som hade en illustratör och grafiker vid namn Otto Eckermann. Utmärkande för stilen var de japaninspirerade mjuka, svängda linjerna med en ornamentik hämtad från växt och djurvärlden. Eckermann gav 1897 ut boken "Neue Formen", som visade vägen för tidens bokkonstnärer.

De namnlösa mångfald

Denna inledning kan nog behövas om man ska hitta i John Bauers sagoskog. Det är inte fråga om någon urskog, knappast ens naturskog. Den biologiska mångfalden var utsläckt i dess förebild. Som symbol för Svenska Naturskyddsföreningens syften - att rädda skogens liv - är den värdelös. Den symboliserar myternas mångfald. Skogens namnlösa, skogens underjordiska, skogens rådande...

Inspirationen fanns ändå i sinnevärlden. Dessa tysta, dunkla, artfattiga, skrämmande skogar fanns i Bauers Småland. Mellan Gränna och Jönköping. I Huskvarnabergen. Norrahammar. Taberg. Kring Bunn och Aneby.

Jag tittar i Handledning i skogshushållning från 1956, kapitlet Skogssamhällen. I avsnittet om Barrskogar letar jag mig fram till Mossrika barrskogar utan fältskikt. Där kan man läsa: "Dessa skogar karakteriseras av att markvegetationen nästan uteslutande består av ett mosstäcke bildat av *Hylocomium splendens*, *Dicrana* etc. Trädbeståndet är i regel överslutet. // Mossrika barrskogar utan fältskikt träffas allmännast i södra Sverige, där de oftast äro gran-skogar, uppkomna genom kultur, men de förekomma även här och var i mellersta Sverige och i södra Norrland."

När kolarskogens hyggen betades stod ofta risiga granar kvar. De var besvärliga att göra kolved av. De spred sina frön med vinden och över vinterns skarsnö. 1912.

Bergslagens skogsbruk

Jönköpings omland var en bergslag. Taberg har gett malm sedan urminnes tid. Säkra belägg finns från 1490. Namnet är talande, här fanns järn att ta. Det beräknas att vid 1800-talets mitt och fram till 1875 var en färdedel av hela länets befolkning utanför städerna direkt eller indirekt beroende av bergsbruket. Den arbetade med kolning i skogarna och med transporter till bruken och vid masugnar och i gjuterier och smedjor. Bergsbruket krävde ved och virke och präglade traktens skogar. Hur vet man ännu inte helt säkert.

Man antar på goda grunder att det var balans mellan intensiteten i bergsbruket och vad de lokala skogstillgångarna tålde. Förmodligen var det fråga om ett systematiskt skogsbruk med korta omloppstider och med av kolved som huvudprodukt. Detta gick bra att kombinera med betesbruk och var också en urgammal tillämpning av det som nu kallas agroforestry. Bergslagens kolvedsskogar blev mosaiker av öppet och slutet, av hårdbetade, solvärmda grässvålar, tuktade lövbuskmarker med enstaka granar och mossrika, dunkla barrskogar utan fältskikt.

Sagomålarens konstgrepp

John Bauers sagoskog, eller rättare vissa av hans sago-skogar, var mogna och övermogna kolvedsskogar. I flera fall säkerligen uppkomna efter medveten skogsodling, oftast sådd. Det var John Bauer som upptäckte hur dessa skogars former stämde med dem som präglade jugendtidens konstnärliga strömmar. Med sina konstgrepp lyfte han fram dessa skogarnas skönhet. Hans sagoväsen gav kolarskogen det liv den saknat. Hans illustrationer förstärkte den mystik som genom kolarnas berättelser om rån och vittor tidigt fångslat folkfantasin. Så blev husmossornas och kvastmossornas granskog en älskad del av vårt kulturarv.

Bauer var mycket produktiv. Det fanns vid seklets början en uppsjö av jultidningar och magasin att publicera sig i. Detta gav oss snabbt en ny syn på skogen. Med sin stilkänsla och berättarglädje har han lärt oss se vättar, troll och jättar där oinvidga bara ser stubbar, stenar och berg. Han var virtuos på de metamorfoser som samtidigt skildrar det genuint välkända och fantasins foster. Han får oss ännu att rysa då mossiga bumlingar bligar bakom trädens rötter.

Myternas fångar

Förmodligen har John Bauer också präglat det som kallas för modernt skogsskydd. Man har fångslats av myterna. Man föreställer sig sådant som inte finns och vägrar uppfatta vad man egentligen ser. Svenska Naturskyddsföreningen ger en falsk bild då den vill skrämma oss att tro att John Bauers sagoskog är hotad av yxan.

Tuvstarrs skog är mogen. Ska den bevara de biologiska värden, som gav de småländska bergslagsskogarna dess karaktär, ska den avverkas och betesdjur släppas in. "Revidera sagorna och gör dem mer verklighetstroga" som Nisse Forshed föreslog 1972. "Observera att jag även var före min tid genom att placera ett par högstubbar och torrträd på hygget" skriver Nisse i brevet han bifogade sin bild av Tuvstarrs skog. - Så kan man göra.

Naturskogens kulturspår

Skulle mossrika barrskogar utan fältskikt visa en hög biologisk diversitet beror detta sannolikt på att den inte är helt isolerad från omgivande bestånd som representerar andra skeden i skogens omloppstid. Bristen på ljus och värme har ännu inte slagit ut alla arter som hör till de miljöerna. Samtidigt har arter, främst kryptogamer, som fördrar skugga, kyla och fukt expanderat. Biologer bedras av en älsklig, artrik fas av begränsad varaktighet.

Martine Isaksson från SLU i Umeå har studerat skogarna vid Saxå bruk. Hennes erfarenheter kan nog generaliseras till andra bruksskogar. Det som är speciellt intressant i fallet Saxå är att det trots ett mycket långvarigt skogsbruk finns ett större skogsområde nära bruket som av naturvärden klassas som "naturskog". Där finns vad som kallas hotade arter. Martine har visat att "naturskogen" är översållad av kulturspår: kolbottnar, huggmärken trädristningar och annat.

Bergslagens kolvedsskogar blev mosaiker av solvärmda grässvålar och dunkla barrskogar. 1912.

Hur stämmer detta med teorier om krav på lång kontinuitet och orörda förhållanden för att dessa arter ska uppträda? Ett svar kan vara att man är lurad, trolltagen. Antingen har arterna andra miljökrav. De har funnits hela tiden men expanderar och blir lätta att observera i ett visst skede då de störningar som hållit dem tillbaka just släpper. Eller också kan sporer av hotade mossor, alger och svampar fara omkring som luftplankton i oanade mängder färdiga att slå till och vegetera så fort en lämplig miljö dyker upp.

Etnoekologisk mötesplats

Ska vi kunna bevara skogar utan att förlora betydande delar av den biologiska mångfalden behövs skogshistorisk forskning. I det sammanhanget är det inte fel att ägna sig åt John Bauers konst. Det är samspelet mellan människan och hennes miljö som ska belysas och då finns inga fakultetsgränser. Ekonomisk historia måste möta konsthistoria alldeles som skogshistoria och agrarhistoria...

Kanske är det i etnoekologin vi finner mötesplatsen.

Jan Morten Høglo

Når jeg (KE) spurte Jan Morten om en beskrivelse av han fikk jeg følgende per e-post jan.hoglo@c2i.net :

Hei!

Ja dette var jo litt av en utfordring!

Presentasjon av en person som på merkverdig vis har kommet inn i styret for Nordisk Kulturlandskapsforbund:

Når det gjelder kulturlandskapet så er det ofte slik at vi setter pris på og tiltrekkes av det vakre, det unike og kanskje storslåtte. Det ligger derimot ganske sikkert ingen slike kriterier bak valg av styremedlemmer så jeg dropper høyde, vekt, hårfarge etc....

De enkle fakta er: jeg er 40 år gift med Tove og vi har tre barn. Vi bor på en liten gård på Namdalseid i Nord-Trøndelag. Gården er på ca. 15 ha. dyrket jord og like mye skog. Vi har 12-13 kyr og produserer ca 67 tonn med melk, noe som er nært gjennomsnittet for et norsk melkebruk.

For øvrig er det selvfølgelig noen høner, katt og kaniner.

Noen få av kyrne er av rasen STN (sidet trønder- og nordlandsfe) Dette er en av de gamle landrasene, som for øvrig er nært beslektet med den svenske "fjellkua" (SKB)

Hva annet skal jeg fortelle.....

Kan ikke komme på noe mere av interesse.
Skulle det være noe så send en forespørsel.

Vennlig hilsen

Jan Morten Høglo

Camilla Rosengren

Från Camilla Rosengren, som är ny finsk representant i styrelsen kommer följande hälsning till Lommens läsare:

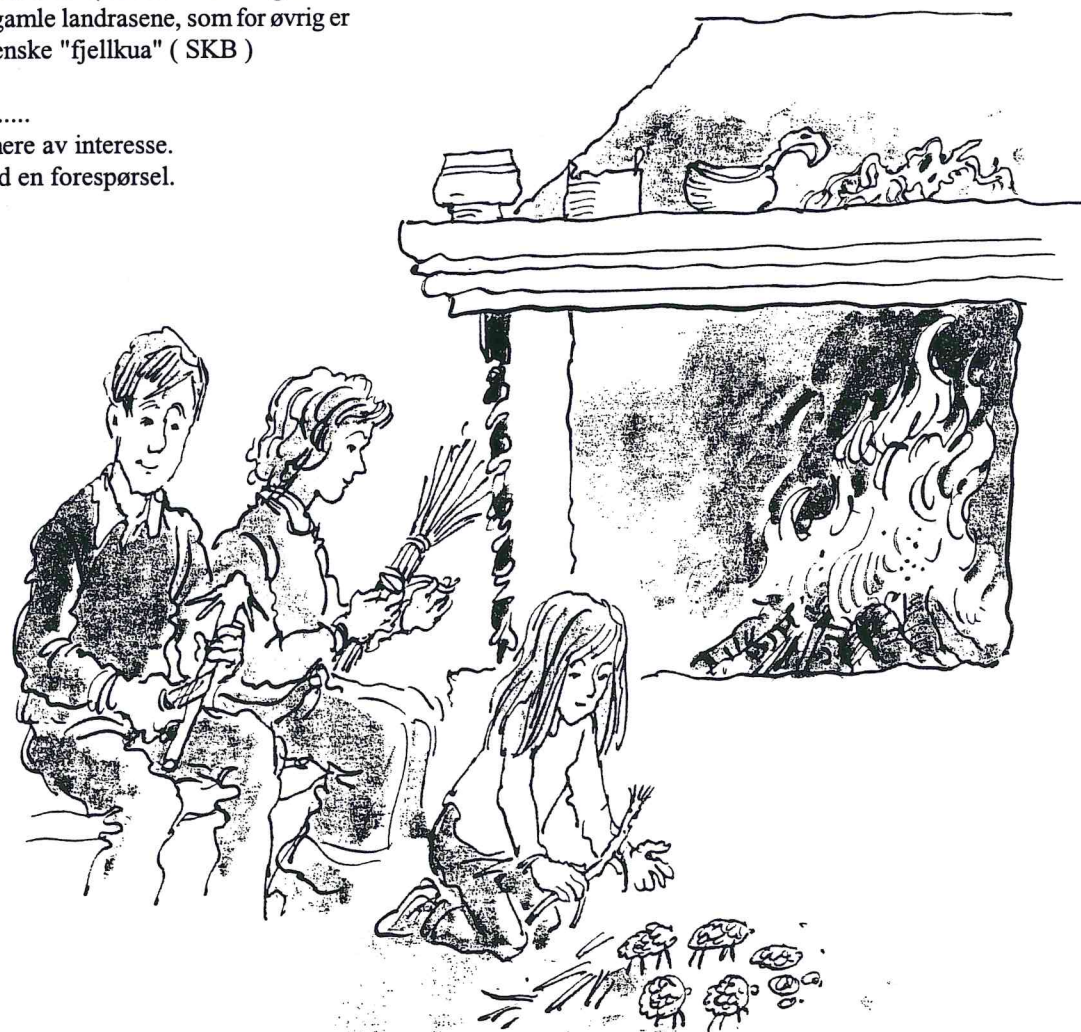
Hej!

Jag är landskapsarkitekt och sedan barnsben har kulturlandskap haft en viktig roll i min tillvaro. Möjligheten att få jobba med kulturlandskap dikterade mitt yrkesval, men sedan dess har jag hittat också andra intressanta områden, historiska trädgårdar och miljöer för barn bland annat.

Jag jobbar dels på eget landskapsarkitektkontor i Helsingfors dels som timlärare inom landskapsarkitektutbildningen på Arkitektavdelningen i Tekniska Högskolan i Helsingfors.

Hälsningar

Camilla R.

NORDISKA KULTURLANDSKAPSFÖRBUNDET

LOMMEN, ISSN 1102-6553, är en tidning för förbundets medlemmar.

STYRELSEN tar emot idéer och svarar på frågor om förbundet. Det går bra att kontakta vem som helst. Den som har ordet "kontakt" efter sitt namn har dock som särskild uppgift att hålla det nationella medlemsregistret aktuellt. Årsavgiften är 200 kronor eller 150 mark för enskilt medlemskap och 30 kr resp 20 mk för familjemedlemmar. Studenter och pensionärer betalar 100 kr resp 75 mk. Institutioner kan betala 800 kr eller 600 mk, vilket ger vissa förmåner.

ORDFÖRANDE

Arnold Samuelsson, Tre vänners väg 58, S-393 59 KALMAR. Tel +46-(0)480-14 216. Arbete: Högskolan i Kalmar. Tel +46-(0)480-44 62 50. E-post: arnold.samuelsson@sverige.nu

VICE ORDFÖRANDE

Anders Myrtue, kontakt, Tarupvej 4, DK-5210 ODENSE. Tel +45 66 162 882. Arbete: Den fynske Landsby, bygningshist. afd. Sejerskovvej 20, DK-5260 ODENSE S. Tel. +45 66 148 814 lok 4651 eller +45 66 131 372. Fax +45 65 907 376. E-post: anders.myrtue@odmus.dk myrtue@image.dk

SEKRETERARE

Cristina Prytz, kontakt, Wäsby gård, S-640 25 JULITA. Tel +46-(0)150-915 26, +46-(0)70-603 36 08. Arbete: Julita Sveriges lantbruksmuseum, S-640 25 JULITA. Tel +46-(0)150-912 90, Fax +46-(0)150-91 309. E-post: cristina.prytz@swipnet.se; cristina.prytz@nordm.se

KASSÖR

Steinar Sørli, kontakt, Svartediksvæi 14 c, N-5009 BERGEN. Tel +47 97 16 07 04. Arbete: Fylkesmannen i Hordaland, Landbruksavdelinga PB 7315, N-5020 BERGEN. Tel +47 55 47 21 54, Fax +47 55 57 21 41. E-post: steinar.sorli@fm-ho.stat.no

Kurt Borella, Tornebjerggårdsvej 5, DK-3400 HILLERÖD. Tel +45 48 17 41 81. Arbete: Allerød kommune, Vassingrødvej 2, DK-3540 LYNGE. Tel +45 48 18 80 66, Fax +45 48 18 78 46. E-post: kubo@alleroed.dk

Liisa Eerikäinen, kontakt, Vipunenvägen 14, SF-00610 HELSINGFORS. Tel +358-9-79 17 54. Arbete: Museiverket, Suomenlinna B1, SF-00190 HELSINGFORS. Tel +358-9-40 50 9680, Fax +358-9-40 50 9690. Email: liisa.eerikainen@suomenlinna.fi

Jan Morten Høglo, N-7750 NAMDALSEID. Tel +47 74 27 98 14, E-post: jan.hoglo@c2i.net

Anna Lind, kontakt, Kyrkogårdsgatan 16 F, S-752 24 UPPSALA. Tel +46 (0)18-50 31 17, +46 (0)70-370 53 97. Arbete: Naturvårdsverket, S-106 48 STOCKHOLM. Tel +46 (0)8-698 13 29, Fax +46 (0)8 698 10 42. E-post: anna.lind@environ.se

Camilla Rosengren, Båtviksallén 10 C 40, SF-00810 HELSINGFORS. Tel +358-9-693 19 48. Arbete +358-9-693 13 10. E-post: camilla.rosengren@sci.net

Styrelsens kontakter på ISLAND, FÄRÖARNA och ÅLAND är

Birgitta Spur, Sigurjón Olafsson Museum, Laugarnestanga 70, IS-105 REYKJAVIK. Tel +354 553 29 06, Fax +354 581 45 53.

Símun Arge, Föroya Fornminnisavni, Hoivik, PB 1155, FÖ-110 TÖRSHAVN. Tel +298 10 700

Marita Karlsson, V. Skolgatan 1, SF-22100 MARIEHAMN. Tel +358-18-16 887. Arbete: Landskapsstyrelsen, PB 60, SF-22101 MARIEHAMN. Tel +358-18-25 000, Fax +358-18-17 440.

REDAKTÖR

Kelvin Ekeland, Hålsjö 8375, S-820 64 NÄSVIKEN. Tel +46-(0)8-735 64 56, +46-(0)650-335 39, Fax +46-(0)650-381 86. E-post: lena.bergils@telia.com

KANSLI

Nordiska kulturlandskapsförbundet, Hälsinglands museum, Storgatan 31, S-824 30 HUDIKSVALL. Tel +46 (0)650-196 00, Fax +46-(0)650-381 86. E-post: halsinglands.museum@hudiksvall.se

Postgirokonton finns i respektive land

Danmark: 8 96 50 80 (c/o Anders Myrtue)

Finland: 8 000 54-1099 421 (c/o Liisa Eerikäinen)

Norge: 0533 07 03 603 (c/o Steinar Sørli)

Sverige: 77 52 09-0 (c/o Cristina Prytz)

Finns det något värre än folk som tror dom har rätt i allt ... och så när det kommer till kritan verkligen har det.